

~~म.प्र.प्र.~~

नारायणसारसङ्ग्रहः (नारायणविषयकाना-
पुराणादिवचनसङ्ग्रहः)

अठारिहासः

वैष्णवशास्त्रम्

Printed

"

"

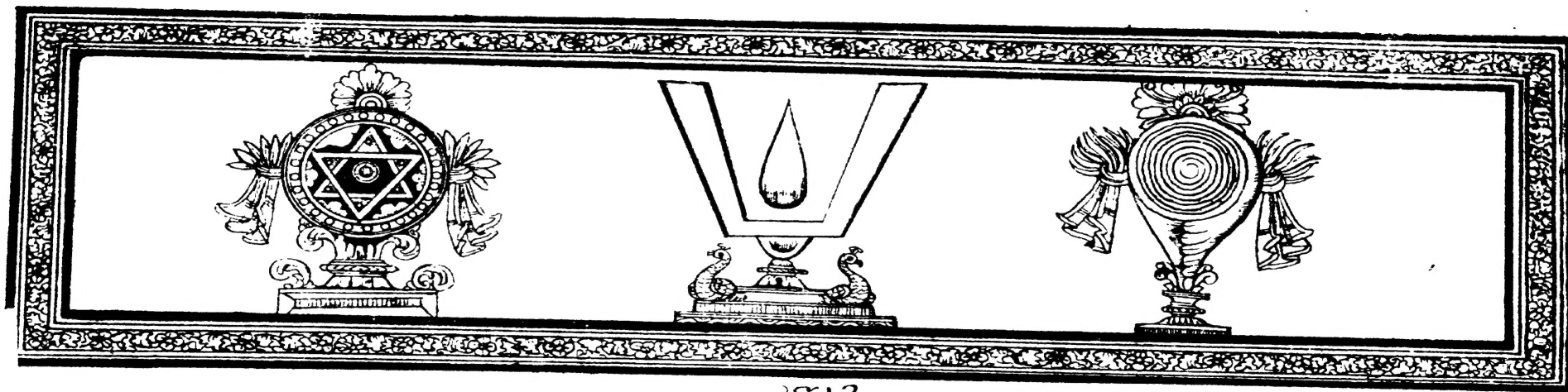
S/D

294° 5512

S253 H

Pl. no. C8C57

श्रीमतेरामानुजायनमः॥अथनारायणसारसंग्रहप्रारभ्यते॥ श्रीरक्त

3813

श्रीमतेरामानुजाय नमः ॥ ॥ शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं । प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥ १ ॥ यस्य हिर-
दवक्राद्याः पारिषद्याः परःशतम् ॥ विघ्ननिघ्नं तिसततं विष्वक्सेतं तमाश्रये ॥ १ ॥ बकुलाभरणं वंदे जगदाभरणं सुनिम्बम् ॥ यः श्रुतेरु-
त्तरं भागं चक्रे द्राविडभाषया ॥ ३ ॥ श्रीरंगमंगलमहोत्सवचर्हनाय वेदांतपांथपरमार्थसमर्थनाय ॥ कैकर्यलक्षणाविलक्षणा-
मोक्षलक्ष्यैरामानुजां विजयते यतिराजराजः ॥ ४ ॥ यस्यांघ्रिपदशरणागतानां संसारसिंधोस्तरणो कपोतम् ॥ दयानिधिं देहभृ-
तां शरण्यं श्रीकृष्णमार्गशरणां प्रपद्ये ॥ ५ ॥ वेदेरामायणे चैव भारते भरतर्षभा ॥ आदौ मध्ये तथा चांतं हरिः सर्वत्र गीयते ॥ ६ ॥ श्रुति-
स्मृतीतिहासेभ्यः पुराणंधर्मसंहिताम् ॥ सर्वतः सारमादाय षट्पदः कुसुमेर्यथा ॥ ७ ॥ ॥ पाद्ये ॥ ॥ वैष्णवनारदीयंचत-
थाभागवतं शतम् ॥ गारुडंच तथा पाद्यं चारहं शतभदर्थने ॥ षडेनानि पुराणानि सात्विकानि मतानि मे ॥ ८ ॥ ॥ पद्योत्तरखंडे ॥
ब्रह्मांडं ब्रह्मैव तं मार्कंडेयं तथैव च ॥ भविष्यं वामनं ब्राह्मणं राजसानि निबोध मे ॥ ९ ॥ मात्स्यं कौर्म्यं तथा लैंगं शैवं स्कंदं तथैव च ॥
आग्नेयं च षडेतानि तामरगानि निबोध मे ॥ १० ॥ तथैव स्मृतयः प्रोक्ताः कृषिभिस्त्रिगुणान्विताः ॥ सात्विकाराजसाश्चैव तामसाः शत-
भदर्थने ॥ ११ ॥ वासिष्ठं चैव हारीतं व्यासं पाराशरं तथा ॥ भारद्वाजं काश्यपं च सात्विकामोक्षदाः शतभाः ॥ १२ ॥ वामनं चैव लक्ष्म्यं
च आत्रेयं दाक्ष्यं मेव च ॥ कात्यायनं वैष्णवं च राजसाः स्वर्गदाः शतभाः ॥ १३ ॥ गौतमं बार्हस्पत्यं च सांवर्तं च यमस्मृतम् ॥ सारं चैवो-
शनं संदेवितामसानिरयप्रदाः ॥ १४ ॥ सात्विकामोक्षदाः प्रोक्ताः राजसाः स्वर्गदाः शतभाः ॥ तथैव तामसादेविनिरयप्रदाः ॥

॥१५॥ सात्विकानां पुराणानां स्मृतीनां चैव सर्वशः ॥ श्रीवैष्णवहितार्थाय क्रियते सारसंग्रहः ॥१६॥ ॥ वैष्णवं नाम तदुक्तं पादौ ॥
ये कंदलग्नतुलसीनलिनाक्षमालाये बाहुमूलपरिचिह्नितशंखचक्राः ॥ ये चाललाटफलके लसदूर्ध्वपुंड्रास्ते वैष्णवा भवन्मा-
शुपवित्रयन्ति ॥१७॥ वैष्णवा द्विविधा प्रोक्ता बाल्याभ्यंतरतस्तथा ॥ बाल्यास्तु शंखचक्राभ्यां मुतरावीतरागतः ॥१८॥ ॥ पारा-
शरस्मृतौ ॥ ॥ आद्यं तु शंखचक्रादिधारणं वैष्णवं स्मृतम् ॥ पुंड्रं नाम क्रियाचैव मंत्रं चैवार्चनं हरेः ॥ संस्काराः पंचकर्तव्या ब्राह्म-
णस्य विधानतः ॥ विधिना शंखचक्रादिधारणे दूर्ध्वपुंड्रकं ॥ ॥ अत्र चक्रधारणे प्रमाणानि लिख्यन्ते ॥ ॥ तत्रादौ श्रुतिः ॥
पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्येषि विश्वतः ॥ अतस्तनुर्नतदामो अश्नते श्रुता स इह हंतस्तत्समासत इति श्रुतेः ॥
देवा वो ये रिध्यते न बाहुना रुदशनेन प्रयतमानो लोकसृष्टिं वितन्वन्ति ब्राह्मणास्त इहन्ति ॥ अग्निना वेतमं हि भुजे धार्य ऊर्ध्वपुंड्र-
मालिरवेत् ॥ तस्माद्द्विररवं भवति न पुनरागमनमेति ब्रह्मणः सायुज्यं सलोकतामाप्नोति इति शतपथब्राह्मणे सामवेदे मे वावरुण-
शारवायाम् ॥ पवित्रमित्यग्नि अग्निर्वै स हस्वारः ॥ सहस्वारो नेमिनेमिना तप्ततनुः ब्रह्मणः सायुज्यं सलोकतामाप्नोति ॥ ॥ अथ-
र्वणी ॥ ॥ चक्रं बिभर्ति वपुषा भित्तं बलं देवानां भित्तस्य विष्णोः ॥ स एति नाकदुरितान् विधूय प्रयाति यद्यतयो वीतरागाः ॥ एभि-
र्वयमुक्तं क्रमस्य चिह्नैरंकितालोके सुभगा भवामः ॥ तद्विष्णोः परमं पदं योगच्छति लांछिताः ॥ चक्रमादायाग्नौ प्रतप्य ब्राह्मण-
स्योत्तरे बाहौ धारयेत् ॥ ॥ बृहदारण्यके ॥ ॥ निचिक्षेप रुचर्णं मभिद्यमानं मध्ये बाहुमदधत्त बर्शनि विष्णोरिदं भूरिदं भू-

रितेजः प्रथमं निदिशानक्तं बिभृक्षस्तज्जनास बह्वर्चेषु बाह्वलसंहितायाम् प्रतेविष्णोरब्जचक्रेपवित्रेजन्मांभो धितर्तवे चर्षणीन्द्राः मूले
 बाह्वोर्दधते न्येपुराणालिङ्गान्यङ्गेतावकान्यर्पयन्ति आथर्वणे अग्निनावैहोतारः चक्रं पाञ्चजन्यं सतमौ द्विभक्तजो धारयेत् आत्महितमाच-
 रेत् आचार्याय सन्मुखं प्रपद्येत् तस्माद्देवैर्कुण्डो भवति न पुनरागमनमेति सायुज्यं सालोक्यतामाप्नोति चरणं पवित्रं विततं पुराणभित्तिर-
 भ्यस्तपिता दधात्वित्यन्तं आपस्तम्भशारवायांकाठके नारदपञ्चरात्रे सौवर्णराजतं ताम्रं कांस्यमायसमेव च ॥ चक्रं कृत्वा तु मेधा-
 वी धारयेद्देवि चक्षणाः द्वादशारं तु षट्कोणं वलयत्रयसंयुतम् हरेः स्फुटदर्शनं नित्यं धारयेत्तद्विचक्षणाः ब्रह्मपुराणे अग्नि तसंप-
 वित्रं च धृत्वा वै बाहुमूलयोः त्यक्ताय मपुरं धोरं याति विष्णोः परंपदम् वामने लीलया पिलिरवेद्यस्तबाहुमूले स्फुटदर्शनम् कुल-
 कोटिं समुद्गत्य सगच्छेत्परमांगतिम् मार्कण्डेये धारयेद्दृष्टुं भक्तस्तु चक्रं बाहोतु दक्षिणे वामे तु शंखराजानं वैष्णवं पदमाप्नुयात्
 कूर्मे चक्रादिधारणं पुंसां परसंबन्धवेदिनम् पाति ब्रह्मनिमिनां हि वलयादिविभूषणम् बृहन्नारदीये स्फुटदर्शनेन यस्यांगला-
 छितं तु भवेत्सदा देहेतस्य वसेन्नित्यं श्रिया युक्तः स्वयं हरिः चक्रायुधां कितदृष्ट्वा यमोऽपि दृदिशं कितः प्रणामं दूरतः कृत्वा विष्णु-
 भक्तं विमत्सरम् चक्रादिताय विप्राय विष्णुभक्ताय धीमते किं क्षामात्रप्रदानेन वैष्णवी गतिमाप्नुयात् बन्धितमेन चक्रेण बाहुमूले तु
 लाञ्छिताः सर्वपापानि संतीर्य भविष्यन्ति सरोपमाः अग्नि तमेन चक्रेण बाहुमूले तु लाञ्छितः शैरवात्कुलमुद्गत्य विष्णुलोकं महीय-
 ते शाण्डिल्यस्मृतौ पशुपुत्रादिकं सर्वगृहोपकरणानि च अंकयेत् शंखचक्राभ्यानामकुर्याच्च वैष्णवम् स्त्रिया संहैव कर्तव्यं गृह-

स्थस्यविधानतः संस्कारपंचकं तेन भवेत्साधर्मचारिणी तापादिपंचसंस्कारागृहस्थस्य यथाविधिः आचार्येण सदाकार्यः स्वगृहस्थोक्त-
विधानतः पाराशरस्मृतौ प्रथमं तापसंस्कारं तापसेर्मुनिभिः स्मृतम् सर्वाग्रमेषु वसतां स्त्रीणांच द्विजसत्तमाः अग्निं तस्मै न च-
क्रेण बाहुभूले तु लाञ्छिताः तेषां तिपरमं स्थानं पुनरावर्तिवर्जितम् अग्निं नैव तु संतमंचक्रमादाय वैष्णवः दाहयेत्सर्ववर्णानां विष्णु-
सालोक्यसिद्धये दक्षिणे तु भुजं विप्रो विभूयाद्देसु दर्शनम् सव्ये तु शंखं विभूयादिति वेदविदो विदुः चक्रांकिताय विप्राय अभुक्त्वा
नंददातियः तदन्नमेकतुल्यं स्यादश्नते दिवि देववत् पद्मपुराणे अंकयेत्तमचक्राद्यैरात्मनो बाहुभूलयोः कलत्रापत्यभू-
त्येषु पशवादिषु च सर्वशः स्नादेनारायणब्रह्मासंवादे चक्रांकितभुजाः सर्वे प्रल्हादेन ध्रुवेन च बिभीषणेन बालिनारुक्मांग-
दशकेन च माधात्राद्यंबरीषेण मार्कंडेयमुखैर्बुधैः शंखादिचिन्हितैः सर्वैर्देहेहं कृत्वा च पुत्रक विष्णुरहस्ये वैष्णवा मुनयः स-
र्वे विष्णुचक्रेण मुद्रिताः तेषां दर्शनमात्रेण महापातकनाशनम् अतिपापप्रसक्तोऽपि विष्णुचक्रांकितस्य तु पादौ दकं पिबेद्यस्त-
सर्वपापैः प्रमुच्यते हारीतस्मृतौ चक्रांकितस्य विप्रस्य पादप्रक्षालितजलम् पीत्वा पातकसाहस्रैर्मुच्यते नात्र संशयः यस्मि-
न्तीर्थे कृतस्नाना वैष्णवाश्चक्रलाञ्छिताः तस्मिन् स्नानं प्रकुर्वीत विष्णुसालोक्यमाप्नुयात् चक्रांकितस्य सामीप्यतपः कुर्यात्प्रयत्न-
तः स्नानं दानं जपो होमस्तत्सर्वं चाक्षयं भवेत् शरीरदृश्यते यस्य विष्णुचक्रेण लाञ्छितम् गंगाजलमलमन्येदेहं तस्यापवर्जितम्
विष्णुचक्रांकितो विप्रो भुजानोऽपि यतस्ततः नालिप्यते स पापेन तमसेव प्रभाकरः चक्रांकितभुजं विप्रं यो भूम्या मभिवादयेत् ल-

लाटेपांस्तु संख्यानि विष्णुलोके महीयते अविद्यो वासविद्यो वा शंखचक्रोर्ध्वपुंड्रध्वक् नृणां हंतिसमस्ताघंतमः सूर्यो दयेयथा वि
ष्णुचक्रांकितं विप्रमेकरोत्रं तु वासयेत् विष्णुलोकनिवासे तु पूज्य एव न संशयः विष्वक्सेन संहितायाम् शरीरे यस्य कस्या-
पि दृश्यते वै स दशनिम् तस्मै कुर्वन्ति पक्षीर्द्रुनमस्कारान्प्रयत्नतः चक्रांकिताय विप्राय जलान्नं प्रददाति यः तदन्नं मेरुतुल्यं स्या-
त्तज्जलचार्णवोपमम् अभ्यंगनादियुक्ततयः करोति समाहितः चक्रांकिताय विप्राय विष्णुसालोक्यभाषुयात् मोक्षधर्मे
स गौत्रमपि यः श्राद्धे चक्रांकितभुजं चरेत् शैरवात्कुलमुद्धृत्य विष्णुलोके महीयते पादौ कृष्णायुधांकितौ मर्त्यो यत्र यत्रा-
वतिष्ठति सा शानमपि तत्तार्थं किंपुनः पुण्यभूमयः किं करिष्यति लोके स्मिन्प्रयागमरणादिकम् चक्रांकितशरीरस्य गृहे सु-
क्तिः करे स्थिता यस्यांतकाले देहे तुलां छनं जायते हरेः दृष्ट्वा तं प्रलयं याति यमेन सह किंकराः चक्रांकितभुजे प्रायः सन्मानं किं-
यते यदि प्रयागे यागतिः प्रोक्ता सा गतिस्तस्य नारद चक्रांकिताय विप्राय कन्यादानं करोति यः परमानंदमाप्नोति तद्विष्णोः परमं
पदम् विष्णुचक्रांकितदृष्ट्वा यो भूक्त्या यकृतांजलिः स्वकुलसममुद्धृत्य विष्णुलोके महीयते चक्रांकितभुजा ये तु पंक्तिमध्ये
तु भुजते सा पंक्तिः स्वर्गमध्ये च देवपंक्तिषु पूज्यते शंखचक्रांकितं विप्रदृष्ट्वा यो ल्हादितो भवेत् परमं पदमाप्नोति किंपुनरे-
हिकं फलम् चक्रांकितस्य नामानियो वदेद्भक्तिमान्नरः सर्वपातकनिर्मुक्तो स याति परमं पदम् विष्णुचक्रांकितो विद्वान् यस्मि-
न्देशे वसेत्स्वरवम् स देशो मत्प्रियः पुण्यो वैष्णवानामपि प्रिये भविष्ये भगवद्वाक्यम् यो नरो मम भक्तस्तु दिव्यचिन्हा-

निधारयेत् श्वपाकोवाथगोघोवाममलोकंसगच्छति ब्रह्मांडपुराणे नारायणायुधोर्नित्यं चिह्नितो यस्य विग्रहः पा
पकोटिशतं दग्धं तस्मिन् दृष्टं भवेत्सदा शंखचक्रोर्ध्वपुंड्रादिधारयेद्ब्राह्मणः सदा श्राद्धादिसर्वकर्माहं इत्युक्तं किं नतः परम्
शिल्पशास्त्रे भुजे चक्रं द्विजातीनां शिरश्चक्रं तु देवतम् अचक्रं द्विजदेवानां पूजादानचक्रं निष्फलम् वाराहे चक्रांकित
भुजाविग्राहयत्र यत्र वर्सति हि योजानां तिनथात्रीणि मम क्षेत्रं च संधरे अश्वमेधसहस्राणि वाजपेयशतानि च तत्फलं भूय
तैतस्य मदीयायुधधारणात् निवर्सांति महात्मानो यत्र चैकांतिनो द्विजाः देवताकृष्योर्नित्यं तद्देशं पर्युपासते इति चे-
क्रांकनोत्कर्षम् अथ तद्दहितानां निंदा तदुक्तं भविष्ये चक्रांकितभक्तजं दृष्ट्वा यस्मिन् नृणां भिचादयेत् तिर्यग्ये निश
तं प्राप्य विष्ठायां जायते रुमिः यज्ञोदानतपो होमं भोजनं पितृतर्पणम् चक्रलांछनहीनस्य विप्रस्य विफलं भवेत् तीर्थस्ना
नफलं नास्ति भूगोदानफलं तथा अवैष्णवस्य विप्रस्य सर्वशश्वद्दिनश्यति रूपलावण्यसंयुक्ता महावंशोद्भवा द्विजाः
अवैष्णवानां शोभांते निर्गन्धा इव किं शतकाः विद्याविनयसंपन्ना विशालकुलसंभवाः विष्णुभक्तिविहीना ये चांडालसदृ-
शाः स्मृताः हरिवंशोरुद्रवाक्यम् सर्वभूतदयायुक्तं वैष्णवं दृष्ट्वा यो नरः सचांडालो महापापी रौरवं नरकं व्रजेत् ब्र-
ह्महत्याकरापा नस्तेयं गुर्वगनागमः चक्रांकितस्य निंदा चपंचैते त्वतिपातकाः पाराशरस्मृतौ विनायज्ञोपवीतेन
विना चक्रस्य धारणात् विना ह्येन वै विप्रश्चांडालत्वमवाप्नुयात् शंखचक्रोर्ध्वपुंड्रादिरहितो ब्राह्मणाधमः स जीवने

वचांडालः सर्वधर्मबहिष्कृतः हारीते अचक्रधारिणो विप्राः सर्वधर्मसुगर्हिताः अवैष्णवत्वमापन्ना नरकं यांति निश्च-
 यम् चक्रचिन्हादिरहितप्राकृतकलुषान्वितम् अवैष्णवं तु तद्दूरात् श्वपाकमिव संत्यजेत् पद्मपुराणे संलापादर्शना-
 दानाद्यजनाद्दनादपि चक्रांकितस्य विप्रस्य विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् तथैव चक्रहीनस्य पूजनाद्दनादपि वैष्णवो निर-
 येयाति यावदाभूतसंभूतम् अचक्रधारिणं विप्रं श्रुतिस्मृतिसमन्वितम् त्यजेच्चांडालभाण्डस्थं तं विप्रममृतं यथा सनत्कु-
 मारसंहितायाम् कृष्णायुधांकितो भूत्वा पितृकार्यं करोति यः तत्सर्वं प्रतिगृह्णाति गयायां च गदाधरः कृष्णमुद्रां कि-
 नोयस्त्वेवं पित्र्यं करोति यः नित्यं नैमित्तिकं वापि प्रत्यहं चाक्षयं भवेत् चक्रांकितभुजो भुङ्क्ते यस्यां पत्नौ द्विजोत्तमाः पुना-
 तिसकलां पंक्तिं गंगेवोत्तरवाहिनीं श्राद्धकाले प्रणश्यंति भीतादानवराक्षसाः शरवचक्रगदापद्मदृष्ट्वा कर्तुं श्वविग्रहे ना-
 रदीये श्रीकृष्णशस्त्रांकितहीनगात्रः स्मशानतुल्यः पुरुषो धनारी दृष्ट्वा नरस्तनृपते स वा साः स्नात्वा समर्चं दुरिमगनि-
 त्यं चक्रचिन्हविहीनं तु यः श्राद्धं भोजयिष्यति व्यर्थं भवति तत्सर्वं निराशाः पितरोगताः पाराशरं अचक्रधारिणं विप्रं
 यः श्राद्धं भोजयिष्यति रेतोमूत्रपुरीषादिपितृभ्यः स प्रयच्छति तस्माच्चक्रं विधानेन तस्य वैधारयं द्विजः इत्यादि श्रुतिभिः प्रो-
 क्तं विष्णोश्चक्रस्य धारणम् तस्माच्चक्रादिसंस्काराः कर्तव्या मुनिसत्तमाः चक्रलाञ्छनहीनेन कृतं कर्म च निष्फलम् स्नात्वा-
 नभोन्दिपूर्वाग्रहे सम्यगभ्यर्च्य केशवम् स्नातं शिष्यं समाहूय कृतकोतुकमंगलम् आचार्यो विधिवत्कुर्यात् चक्रं पुंड्रादिसंक्रि-

याः पुरतोऽग्निं प्रतिष्ठाप्य स्वगृह्योक्तविधानतः इति श्रीसारसंग्रहे चक्रधारणमाहात्म्यं प्रथमसंस्कारः १ अथ पुंड्रधारणं वि-
लिरव्यते तत्रादौ श्रुतिः कठवल्यामूर्ध्वपुंड्रविधिः धृतोर्ध्वपुंड्रः कृतचक्रधारी विष्णुं परं ध्यायति यो महात्मा स्वरेण मंत्रेण
सदा तद्दिशि स्थितं पुरात्परं यन्महतो महात्मं महोपनिषदि धृतोर्ध्वपुंड्रः परमेशितारं नारायणं सांख्ययोगाधिगम्य स्मृ-
त्वा विमुच्येत नरोऽसमस्तैः संसारपाशैरिह चैव विष्णुः अथर्वणे हरेः पादाकृतिमात्मनो हिताय मध्ये छिद्रं ऊर्ध्वपुंड्रं यो धार-
यति स परस्य प्रियो भवति स पुण्यवान् भवति समुक्तिवान् भवति तदुक्तं पादौ ऊर्ध्वपुंड्रस्य माहात्म्यं वक्ष्यामि शक्रमदशने धा-
रणादेव मुच्येत भवबंधविमूढधीः एकांतिनो महाभागाः सर्वे मम हितैरताः सांतरालं प्रकुर्वीत ऊर्ध्वपुंड्रं पादाकृतिः पुंड्राणां धा-
रणार्थाय गृण्णीयात् श्वेतमूर्तिकां श्रीरंगे वृषभौ च श्री कूर्मे यादवा च ले प्रयागे नारसिंहाद्रौ वाराहे तु लसीवने द्वारवत्यां शक्र-
भैरव्ये वासुदेवहृदे तथा सिंधुतीरे च वल्मीके हरिश्चैत्रे विशेषतः विष्णोः पादौ दक्षयज्ञप्रवाहयति नित्यशः गृहीत्वा मूर्तिकां भ-
क्त्या विष्णुपादजलैः सह धृत्वा पुंड्राणि चांगेषु विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ललाटे केशवं ध्यायेत् नारायणमथोदरे वक्षस्थले मा-
धवं च गोविंदं कंठकूबरे विष्णुं च रक्षिणे कुक्षौ बाहौ च मधुसूदनम् त्रिविक्रमं कंधरे तु वामनं वामपाश्वर्यं श्रीधरं वामबाहौ तु
लक्ष्मीं केशंतु कंधरे दृष्टे तु पद्मनाभः स्यान्निके दामोदरं न्यसेत् तत्पश्चात् लनतो येन वासुदेवेति मूर्धनि तत्तत्पुंड्राणि तन्मूर्तिध्या-
त्वा मंत्रेण धारयेत् ललाटे भुजयुग्मे तु दृष्टयोः कंठकूबरे धारयेद् ऊर्ध्वपुंड्राणि चतुरगुलमायतः कुक्षौ तत्पाश्वर्ययोः प्रोक्तमाय-

तंतुदशांगुलम् बाह्वोर्वक्षस्थलेपुंड्रमष्टांगुलमुदाहृतम् एवंद्वादशापुंड्राणिब्राह्मणः सततंधरेत् अंतराक्षेषु सर्वेषु हरिद्रांधार-
येच्छ्रियम् अक्षरात्रे त्रीप्रणवेनेवमंत्रेणमृदावैमामनुस्मरन् ललाटेधारयेन्नित्यं विष्णुसालोक्यमाप्नुयात् योनधार-
यतेमर्त्योमामकंचिन्हमीदृशम् तंत्यजामिदुरात्मानंमदीयाज्ञातिलंघनम् व्यालं दृष्ट्वा यथा लोके ददुराभयकपिताः ऊर्ध्व-
पुंड्रांकितंतद्वत्कंपतेयमकिंकराः ऊर्ध्वपुंड्रेणसंयुक्तां प्रियतेयस्कमानवः चांडालोपिविश्रुद्वात्माविष्णुलोकेमहीयते केव-
लस्योर्ध्वपुंड्रस्यधारणादपिमानवः देहजैः पापसंधातैर्मुच्यतेनात्रसंशयः स्कंदपुराणे चतुरांगुलसूक्ष्मांगुल-
विस्तृतंमुदा मृदापुंड्रद्विजः कुर्यात् सांतरालमनोहरं व्यंगुलं व्यंगुलं वापिमध्येच्छिद्रं प्रकल्पयेत् व्यंगुलं पोश्वमेकं तु ऊ-
र्ध्वपुंड्रस्यलक्षणम् भारद्वाजसंहितायाम् आचम्यधारयेत्पुंड्रान्मृदाशब्देणपूर्ववत् नासिकासूलमारभ्य आकेशां
तंप्रकल्पयेत् नासिकायास्त्रयोभागां नासिकासूलमिष्यते हरिद्रेण तु चूर्णेन कुंकुमेन स्रग्गंधिना ऊर्ध्वपुंड्रस्यमध्ये तु लक्ष्मी-
स्थानंप्रकल्पयेत् अत्रिस्मृतौ ततो दिव्यं च हरिद्रं समोदतुलसीदले मंत्रेणधारयेच्चूर्णपुंड्रेषुद्वादशेषु च ऊर्ध्वपुंड्र-
स्यमध्ये तु दिव्यचूर्णंचधारयेत् श्रीकरं विजयं पुण्यं सर्वदोषप्रणाशनं ऊर्ध्वपुंड्रस्यमध्ये तु रजनीचूर्णमुत्तमम् लक्ष्मीरूप-
धरं नित्यं अन्यद्रव्यं न धारयेत् विष्णुरूपेण संस्पृष्टं चूर्णं शिरसावहेत् तस्याः श्रुभानि नश्यन्ति पुण्यमार्गो भवेन्नरः स-
नकुमारसंहितायां ऊर्ध्वपुंड्रमृदाधार्यं सच्छिद्रं सौम्यमेव च तदलंकरणार्थाय हरिद्रांधारयेच्छ्रियम् विलोक्य दर्प-

णांविद्वानूर्ध्वपुंड्रमनोहरं कुर्यान्मंगलमाकांक्षन् हरिद्राचूर्णसंयुतम् पंचरात्रे नरकवर्णादिभिः कुर्यान्नदावंबिल्वमेव
वा नारिकेलफलस्यैव श्रीचूर्णपात्रमुच्यते कृत्वाकरडंबिल्वस्य फलेपकेमनोहरे हरिद्रंपूरयेच्चूर्णधारयेद्विष्णुप्रीतये
विष्णुगात्रात्परिभ्रष्टं चूर्णतुललाटकं ब्रह्महत्यादिकोदोषेस्तत्क्षणादेवनश्यति पंचरात्रे ऊर्ध्वपुंड्रस्यमध्येतु अन्य
द्रव्येनधारयेत् विष्णुविंबेन संस्पृष्टं हरिद्राधारयेद्विजः हरिद्रेण तु चूर्णेन स्नापिते मधुसूदने ललाटे तंतु यो धत्वा ब्र-
ह्मलोके महीयते अत्रिस्मृतौ देवदेवांगसंस्पृष्टं चूर्णपात्रे प्रगृह्य च हरिद्राचूर्णं भक्तभ्यो विप्रादिभ्यः प्रदीयतां वि-
ष्णुधर्मेति नरे अभिषिक्तं तु यच्चूर्णं विष्णुविंबे तु योनरः हरिद्राधारयेन्नित्यं अश्वमेधफलं लभेत् ब्रह्मरात्रे त्रिपुं-
ड्रं द्विजैर्धार्प्यं पट्टाकारं तथैव च नेचान्यदेवताभक्तिरापद्यपि कदाचन त्रिपुंड्रस्य धरं विप्रं पट्टाकारं धृतं तथा श्वपाकमिव
पश्येत्तनसंभाष्येत कर्हि नित् त्रिपुंड्रं ब्राह्मणो विद्वान् लीलयापि नधारयेत् त्रिपुंड्रधारणाद्विप्रोपतत्येवन संशयः तिर्य-
कपुंड्रधरं विप्रं चांडालमिव संत्यजेत् सोनहः सर्वकृत्येषु सर्वलोकेषु गार्हितः त्रिपुंड्रधारिणो नित्यं भस्मधूलितविग्रहाः
भाविष्यति त्रयीवार्द्यायथान्यामफलायिनः ब्राह्मणस्योर्ध्वपुंड्रं च क्षत्रियस्याधर्चद्रकम् वैश्यस्य वतुलाकारं शूद्रस्यैव-
त्रिपुंड्रकम् ब्राह्मणानां सृदाप्रोक्ता क्षत्रियाणां तु चंदनम् वैश्यानां बिल्वमूलं तु शूद्राणां भस्मचोच्यते ऊर्ध्वपुंड्रं तु सर्व-
ेषां न निषिद्धं कदाचन धारयेत् क्षत्रियाद्यापि विष्णुभक्तो भवेद्यदि रुद्राक्षधारिणो विप्रं सदा भस्मानुलेपनम् सकुलतंत्य

जेन्नित्यं सर्वधर्मबहिष्कृतम् तिर्यकपुण्ड्रधरोविप्रः पंक्तिमध्ये स्थितो यदि सापंक्तिर्ब्रह्महत्यायां योजयेन्नात्र संशयः तिर्यकपुण्ड्रध-
 रोविप्रो यत्र तिष्ठति दुर्मतिः तद्देशं पापसंभूतं स्मृशानसदृशं भवेत् सम्यक् कृत्वा ललाटे तु ऊर्ध्वपुण्ड्रपुनः स्वयम् यच्छिन्नति त्रिपुं-
 ड्रेण सपापी च पचाधमः विष्वक्सेनमंहितायाम् नधारयेज्जटाभारं भस्मचैव न धारयेत् वात्यलिंगानि चिन्हा-
 निसंत्यजेद्यावदायुषम् तमसा भस्मरजसा गंधः सत्त्वेन मृत्तिका मृदं यस्तु धरेत् तस्मादेकांतसिद्धिमाप्नुयात् जटिला-
 मुंडिताश्चैव तिर्यकपुण्ड्रधरास्तथा भविष्यंति त्रयीवात्या मिथ्याज्ञानमलापिनः कपालकेशभस्मास्थि शक्तिपाषाणधारि-
 णम् त्रिपुण्ड्रधारिणं विप्रं चांडालमिव संत्यजेत् स्वच्छदं प्रतवेपाश्च मिथ्यालिंगधरास्तथा ब्रह्मकोपाग्निनिर्दग्धा रुद्रभ-
 क्तजटाधरोः अग्निर्दगरदं चैव लिंगपाषाणधारिणम् त्रिपुण्ड्रधारिणं विप्रं चांडालमिव संत्यजेत् चाराहे कुलीनो
 ब्राह्मणो विद्वान् भस्मधारी भवेद्यदि वर्जयेत्तादृशं तं विमद्योच्छिद्यत्यथा मात्स्ये यो विना चोर्ध्वपुण्ड्रेण यत्कुर्या
 त्कर्म वैदिकम् निष्फलं तस्य तत्कर्म भस्मन्येवाहुतिर्यथा हारीतं ऊर्ध्वपुण्ड्रविहीनस्तु संध्याकर्म समाचरेत् तत्सर्वं रा-
 क्षसे नीतिं नरकसच गच्छति नित्यनैमित्तिकं काम्यं त्रिविधं शुचिना दत्तम् ऊर्ध्वपुण्ड्रविहीनस्य सर्वं तन्निष्फलं भवेत् ब्राह्म-
 णश्चोत्रियो विद्वान् भस्मधारी भवेद्यदि स जीवन्नेव शूद्रत्वं नरकं चाधिगच्छति रुद्रार्चनं त्रिपुण्ड्रस्य धारणं यत्र दृश्यते शूद्रा-
 णां च विधिः प्रोक्तो न हि जानां कदाचन तिर्यकपुण्ड्रधरं विप्रं पट्टाकरधृतं तथा श्वपाकमिव पश्येत् न संभाष्येत् कदाचन यस्मि

ष्टस्मृतौ ब्राह्मणानांमृदाधार्यान्भस्मनचचंदनम् ब्राह्मणानांमृदेवोक्तंनभस्मनचचंदनम् याज्ञवल्क्ये शैवस्यचसदा-
भस्मनचमृन्नचचंदनम् ब्राह्मणानांमृदेवोक्तंनभस्मनचचंदनम् पादौ वर्तुलतियकच्छिद्रं च ह्रस्वदीर्घतनूतरं वक्रविरुप-
बद्धाग्रं छिन्नमूलपदच्युतम् अश्वत्थंरुक्षमारक्तं तथा नांगुलिकल्पितम् विगंधचाप्यसंख्यचपुड्माहरनर्थकम् शांतिदा-
नामिकाप्रोक्तामध्यमायुःकरीभवेत् अंगुष्ठं पुष्टिदं प्रोक्तं तजनीमोक्षदायिनी निरंतरालं यः कुर्यात् ऊर्ध्वं पुंड्रं द्विजाधमः सहित-
त्रस्थितं लक्ष्म्या सह विष्णुं व्यपोहति अस्त्रिद्रमूर्ध्वं पुंड्रं तु ये कुर्वन्ति द्विजाधमाः तेषां ललाटे सततं शतनः पादौ न संशयः ॥
तस्माच्छिद्रान्वितं पुंड्रं महाच्छिद्रं शतभ्रान्वितम् धारयेद्ब्राह्मणो नित्यं हरिसालोक्यसिद्धये मध्यच्छिद्रेण संयुक्तं तद्विवे-
हरिमंदिरम् ऊर्ध्वं पुंड्रं मृजं सौम्यं स्रुपां सर्वं समनो हरम् एकांतिनो महाभागाः सर्वभूतहिते रताः सांतरालं प्रकुर्वन्ति पुंड्रं
हरिपदाकृतिम् तस्माच्छिद्रान्वितं पुंड्रं दंडाकारं सशोभनम् विप्राणां सततं धारयेत् स्त्रीणां च शतभदशानि एव द्वादश पुंड्रा-
णि ब्राह्मणः सततं धरेत् अंतरालेषु सर्वेषु हरिद्राधारयेच्छियम् चत्वारिभूभृतां प्रोक्तं पुंड्राणि द्वे विषांपतेः एकपुंड्रं तु ना-
रीणां शूद्राणां तु विधीयते ललाटे हृदि बाह्वोश्च चतुः पुंड्राणि धारयेत् ललाटे हृदये द्वे तु भाले त्वेकं विधीयते ऊर्ध्वं पुंड्रं-
ललाटे तु सर्वेषां प्रथमं स्मृतम् मूर्तयो वा स्रुदेवाद्याः चतुः पुंड्रेषु धारयेत् द्वयोर्गोविंदकृष्णोत्तु एकं नारायणं धरेत् एवं पुंड्रं
विधिः प्रोक्तः सर्वेषां गिरिजे मया इति सारसंग्रहे ऊर्ध्वं पुंड्रं धारणो नाम द्वितीयः संस्कारः २ अथ तृतीयनामसं

संस्कारउच्यते॥ ॥ ननुर्कपाशशरे नामकर्मप्रवक्ष्यामिपापनाशनमुत्तमम् चक्रादिधारणंयत्रतत्रवैनामकर्मच नाम
 धेयंविधानाच्चवैष्णवंपापनाशनम् मूर्तयःकेशवाद्याश्चतथासंकर्षणादयः मत्स्यकूर्मादयोव्यूहाविभवाश्चहरेस्तथा तेषा
 मन्यतरंनामतत्रदद्यान्नुक्ताह्वयम् नामधैवसदास्यत्वंमुख्यमेवतदुच्यते विनाकृतश्चेद्विफलंश्रैयस्तस्यमहासुने योज
 येन्नासदस्यांतंभगवन्नामपूर्वकम् तस्मात्पापानिनश्यन्तिपुण्यभागीभवेन्नरः वसिष्ठस्मृतौ नदासावास्तदेवस्य
 सर्वलोकेश्वरस्यते तेषांहिनयेदेवासः कल्याणतशतैरपि अन्यत्रापि स्वजीवनेच्छायदितेस्वसन्तायांस्पृहायदि
 आत्मदास्यंहरे न्नाम्यंस्वभावसदास्मर नारदपंचनत्रे अज्ञानाद्यदिवाज्ञानादुक्तंभयत्कृतंमया क्षतुमर्हसिदे
 वेशदास्येनचग्रहाणमाह न ज्ञानेनर्भयत्किंविन्नापिलौकिकवेदिकम् ननिषेधविधिविष्णोतवदासोस्मि केवलम् श्री
 मद्भागवतेनवमस्कंधेदुर्वाभवाक्यम् यन्मनुष्यमितिमात्रेणपुमानुभवतिनिर्मलः तस्यतीर्थपदःकिंवादासानामवशिष्य
 ते तथासाहंपरित्यज्यदास्यंहोवदेत्सदा वैष्णवोसजगत्पूज्यायातिविष्णोःपरंपदम् नाहंविप्रोनचनरपतिर्नापिवै
 श्यामशूद्रोमोवाचपीनितगृहपतिर्नैविनस्थोयतिर्वा किंतुप्रोद्येन्निखिलपरमानंदपूर्णांमृताब्धेर्लक्ष्मीभर्तुःपदकमलयो-
 दांसदासातुदासः पाशशरे दासभूताःस्वतःसर्वेत्यात्मानःपरमात्मनः नान्यथालक्षणंतेषांबंधेमाक्षेर्चाविद्यते त
 थैव अहमस्मिन्नारायणदासदासः दासस्यदासस्यचदासदासः अन्येभ्यर्ईशोजगतोनराणांतस्मादहंधन्यतरोस्मिलो

के मज्जन्मनःफलमिदंमधुकैटभारेमत्पार्थनीयमदनुग्रहएषएव त्वद्भृत्यभृत्यपरिचारकभृत्यभृत्यभृत्यस्यभृत्यइतिमां
स्मरलोकनाथ तथाचपरमपदेपि एकधादशधाचैवशतधाचसहस्रधा अनंतधास्वसंकल्पादात्मकिंकरविग्रहाः दा
सःसखावाहनमासनंध्वजोयस्तेवितानंव्यजनत्रयीमयः तथावादिपक्षे दास्यनामतुशूद्राणांनद्विजानांकदाचनेतिके
चिदाहुः तंप्रत्याहपाद्ये ब्रह्माणरुद्रमिंद्रं चयमंवरुणमेवच नारायणस्यदासास्तेयेवान्याडस्यमध्यगाः यःपरःपुरुषो
विष्णुर्नारायणउदाहृतः दासभूतमिदंतस्यब्रह्माद्याःसकलजगत् सृष्टं पुनस्तथासुर्गेतस्मान्नारायणाच्युते तस्यदास्यंच-
तुर्थ्येतंसंज्ञेप्रोक्तं तुषार्चति नवेदयज्ञाध्ययनैर्नव्रतैश्चोपवासकैः प्राप्यतेवैष्णवंलोकंविनादास्येनकुत्रचित् तस्मादास्यंहरे
भक्त्याभजेतानन्यमानसाः प्राप्नोतिपरमांसिद्धिकर्मबंधविमोचनीम् श्रीमद्रामायणेहनुमानवाक्यम् दासोहंकोश
लेंद्रस्यरामस्याक्लिष्टकर्मणः हनुमान्शत्रुसैन्यानांनिहंतामरुतात्मजः श्रुतावपि ब्रह्मदासाब्रह्मदासाब्रह्माहमेतिकि
तयाः हारीतस्मृतौ द्वादशोवतुमासास्तु केशवाद्यैरधिष्ठिताः आरभ्यमार्गशीर्षंचयथासरव्यं द्विजोत्तमाः यस्मिन्मा
सेभवेद्यस्तयन्मूर्तिनामचोदिताः नृसिंहरामकृष्णारव्यानामभन्येचकल्पयेत् मंत्रभाष्ये आकारवाच्यस्यश्रीमन्ना
रायणस्यमकारवाच्यात्मादासइतिकथ्यते हारीते गुणयोगेनचान्यानिविष्णुनामानिलौकिके विशिष्टं वैष्णवंनामसर्व
कर्मस्तनोदितम् परंपरांगुरुनामदद्याच्छिष्यंस्ततंतुवा तस्माद्भगवतोनामसर्वेषांश्रुतिचोदितम् शक्त्यावेषावताराणांवर्ज

येनामवैष्णवः नामदद्यात्प्रयत्नेनवैष्णवंपापनाशनम् यस्यवैवैष्णवंनामनास्तिचेत्तुद्विजन्मनः अनामकः सविज्ञेयः सर्वकर्मस-
गर्हितः नामदासादिषष्ठ्यंतग्राहयेत्केवलंतुवा दद्यान्नन्नामदासांतंभगवन्नामपूर्वकम् दास्यमेवपरंधर्मदास्यमेवपरंहितम् दा-
स्येनैवभवेन्मुक्तिरन्यथानिरयं व्रजेत् विष्णोर्दास्यपराभक्तिर्येषांतुनभवेत्कचित् तेषामेवहिसंसृष्टंनिरयंब्रह्मणानृप नाराय-
णस्यदासायेनभवन्तिनराधमाः जीवन्तएवचांडालाभविष्यन्तिनसंशयः नास्तिचेद्वैष्णवंनामयस्यवैद्विजसन्तम सपाषंडीतिवि-
ज्ञेयःसर्वकर्मसगर्हितः एवंचतुर्थसंस्कारं कृत्वावैवैष्णवोत्तमाः चतुर्थमंत्रसंस्कारं कुर्वतिद्विजसन्तमाः इति सारसंग्रहेनृ-
तीयः संस्कारः अथचतुर्थमंत्रसंस्कारोलिरच्यते तदुक्तंहारीते शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिमंत्रयोगमनुत्तमम् यथोक्तं
विष्णुनापूर्वंब्रह्मणःपरमात्मना सर्वेषामेवमंत्राणांप्रथमंगुत्थमुत्तमम् मंत्ररत्ननृपश्चेष्टसद्योमुक्तिफलप्रदम् सर्वैश्वर्यप्र-
दंपथ्यंसर्वेषांसर्वकामदम् यस्योच्चाटनमात्रेणपरितुष्टोभवैद्दरिः देशकालादिनियममारिभिर्नादिशोधनम् स्वरवर्णादि-
दोषश्चपौरश्चारणिकंनतु ब्राह्मणाः क्षत्रियावैश्याःस्त्रियःशूद्रास्तथेतराः तस्याधिकारिणः सर्वेसर्वशीलगुणायादि अ-
नन्यसाधनायेतुअनन्यशरणास्तथा अनन्यभोग्यायेराजनृतएवास्याधिकारिणः पंचसंस्कारसंपन्नाःश्रद्धावतो नसू-
यकाः भक्त्यापरमयाविष्णोर्युक्तास्तस्याधिकारिणः पंचविंशाक्षरोमंत्रः पदैःषड्विःसमन्वितः वाक्यद्वयपरमंत्रंज्ञेयं
रत्नमनुत्तमम् तथाचपादो ब्रह्मानारायणसंवादे -दुर्द्धतोवास्तुहृत्तोवामूर्खोवापंडितोपिवा लक्ष्मिंचमांसरेशंच

ग. सा.
८

द्वयेन शरणंगतः मल्लोकमचिरं लब्ध्वा मत्सायुज्यंसगच्छति अतिपापप्रशक्तोऽपि श्रीवैकुण्ठपुरातनम् इयात्तुष्ठानमात्रेण नरः-
शीघ्रंसगच्छति मूर्खो वा धर्मशीलो वा निन्दितो वा व्यनिन्दितः द्वयोच्चारणमात्रेण नरः शीघ्रंसगच्छति नानुकूल्यं न नक्षत्रं न ती-
र्थादिनिषेवणम् न पुरश्चरणं नित्यं जपन्नापेक्षते त्वयम् द्वयेन मंत्ररत्नेन मत्प्रियेण भजेत्सदा ऋष्यादिकं केरन्यांसमंगन्या-
संचवर्जयेत् नारी वा पुरुषो वा पिगुरुवंदनपूर्वकम् स्त्रीणां च सर्ववर्णानां पुरुषाणां तथा विदुः द्वयेन प्राप्नुयाद्यत्र तद्विष्णोः पर-
मंपदम् सर्वमंत्रफलान्यस्य विज्ञानेन भवन्ति वै अचिरान्मत्प्रसादेन मल्लोकंसचगच्छति सर्वपापक्षयकरं सर्वपुण्यविवर्द्ध-
नम् श्रीकरं लोकवशं च सद्यः संसारतारकम् मानसं वा चिकंपापं कायिकं च त्रिधा कृतम् द्वयस्मरणमात्रेण नाशं याति स्फ-
नितम् संसाराण्यवमग्नानां सद्यः संसारतारणम् द्वयमेकं तु विप्रेन्द्रनास्त्यस्य सदृशं भुवि एवं ज्ञात्वा द्विजश्चेष्टद्वयं नित्यं
मत्तद्रितः श्रीमन्नारायणं ध्यात्वा तं भजेत्पुरुषोत्तमम् द्वयं हि सर्वफलप्रदं आचारं नैव पेक्षते उपायशून्यतां वीक्ष्य ददाति पर-
मंपदम् न्यासद्वयं प्रपत्तिः स्यात्पर्यायेणानिबोधमे द्वयोपदेशपूर्वेण सर्वकर्मसमाचरेत् इयाधिकारिन भवेत्सर्वमंत्रेषु नाहं
ति तस्माद्वयमधीत्यैव मंत्रमष्टाक्षरं भ्यसेत् पाराशरे अध्यापयेन्मंत्ररत्नं ऋषिच्छंदोधिदैवतम् सन्यासं च स सुदृढं
सार्थमध्यापयेद्गुरुः उच्चारणान्मनोरस्य सर्वांसिद्धिफलं लभेत् अनधीत्यद्वयमंत्रं न विप्रो न च वैष्णवः अचक्रधारिणो विप्रं
योऽध्यापयति देशिकः शिष्येण सहितो याति नरकं रौरवं द्विजः कुलजो वा तपस्वी वा वेदवेदांगपारगः यज्ञदानपरो वा पि-

सं

८

सर्वतीर्थोपसेवकः। व्रतीवासत्यवादीवायतिर्वाज्ञानवानपि ह्याधिकारीनभवेत्तन्प्रयत्नेनवर्जयेत् इतिमंत्ररत्नमाहात्म्यं॥
 अथाष्टाक्षरमाहात्म्यंलिख्यते हारीते सर्वार्थविदगर्भस्थाचेदाश्चाष्टाक्षरेस्थिताः अष्टाक्षरस्तुप्रणवेत्यकारेप्रणवः-
 स्थितः ऐहलौकिकमैश्वर्यंस्वर्गाद्यंपारलौकिकम् कैवल्यंभगवतंचमंत्रोयंसाधयिष्यति किमत्रबहुनोक्तेनसर्वसिद्धिप्र-
 दोनृणाम् श्रीसदष्टाक्षरोमंत्रो नित्यं प्रियतमो हरेः आसीनोवाशयानोवातिष्ठन्वाद्यत्रकुत्रचित् जपेदष्टाक्षरंमंत्रंतस्यवि-
 ष्णुः प्रसीदति कृष्णतः सर्वतीर्थेषुसर्वयत्नेषुदीक्षितः अधीतः सर्ववेदानांयोजयेत्सततंमनुम् ब्रह्मघोवाद्यतुघोवामहा
 पापयुतोपिवा अष्टाक्षरस्यजसारांदृष्ट्वापापैः प्रमुच्यते अष्टाक्षरस्यजसारेयथाभागवतोत्तमाः पुनरिति सकलं लोकं सदेवा
 स्तरमानुषम् अष्टाक्षरस्यजसारांप्रणमेद्यस्तुभक्तिः सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकेमहीयते अचित्यंसममाहात्म्यंमनोर
 स्यजगत्पते नहिवक्तुंमयाशक्यं ब्रह्माद्यैस्त्रिदशैरपि व्यापकानांचसर्वेषांज्यायानष्टाक्षरोमनुः अष्टाक्षरंप्रजश्चातुसा
 क्षान्नारायणः स्वयम् सन्यासंचसमुद्रंचसर्षिंछंदोधिदैवतम् सदीक्षाविधिसध्यानंसार्थमंत्रमुदाहृतम् जपेद्भोग्यत-
 यामंत्रंसततंवैष्णवोत्तमः नसाधनतयाजप्यं कर्तव्यंविष्णुतत्परैः अष्टोत्तरसहस्रंवाशतमष्टोत्तरंतुवा त्रिसंध्यास्तुजपे
 न्मंत्रंतदर्थमनुचिंतयन् अष्टाक्षरस्यजसारांशंरचक्रादिधारिणाम् योवमन्येद्द्विसूदात्मासद्यश्चांडालतां व्रजेत् इतिअ
 ष्टाक्षरमाहात्म्यम् अथचरमश्लोकोत्कर्षीलिरव्यते तदुक्तंविष्णुयामलेमहामते भारतोदधिनिर्मथ्यगीतानिर्मथ्य

तस्य च सारमुद्धृत्य कृष्णो न अर्जनस्य मुखे हुतम् भारतामृतसारं च भगवन्मुखनिःसृतम् गीता च मेदि कं पीत्वा पुनर्जन्म न वि-
 द्यते मलनिमोचनं पुंसां गंगास्नानं दिने दिने चरमश्लोकां भसि स्नाने संसारमलनाशनम् सर्वशास्त्रमयी गीता सर्वदेवमयो हरिः
 सर्वतीर्थमयी गंगा सर्वधर्मोदयापरः कृष्णदक्षसमुत्पन्ना गीता चर्महरीतकी रेजनाः किं नखाद्यन्ते कलौ मलविमोचनी यत्स्व
 यं पद्मनाभस्य मुखपद्माद्विनिःसृतम् इदं सारमद्य प्रोक्तं गुह्यं वेदार्थविस्तरम् निर्मथ्य सर्वशास्त्राणि कृष्णो न कथितं भवम्
 पठनाच्छ्रवणाद्वापि विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् यः पठेत् स तत्तं भक्त्या गीता सारसमुच्चयम् स नरो मोक्षमाप्नोति सिद्धो भवति ना-
 न्यथा पादवा अर्धपादवा श्लोकाद्धं श्लोकमेव च यो नित्यं ध्यायते विप्रः समोक्षमधिगच्छति श्लोको यं पद्मनाभस्य मुखपद्मा-
 द्विनिःसृतः यः पठेत् परमः प्रीत्या स गच्छेद्विष्णुमव्ययम् भगवद्वाक्यम् यो मां गीता समूहेन स्तोतुमिच्छति पांडव ॥
 सो ह मे केन श्लोकेन स्तुत एव न संशयः भगवद्गीतायामपि भगवद्वाक्यम् सर्वगुह्यतमं भूयः शृणु मे परमं वचः इष्टो
 सी मे ददमतिस्ततो वक्ष्यामि ते हितम् य इदं परमं गुह्यं मद्रक्तेषु भिधास्यति भक्तिं स चिपरां कृत्वो मामेवैष्यस्य संशयः श्री-
 द्वावाननसूयश्च शृणु यादपि यो नरः सोऽपि मुक्तः श्रुत्वा श्लोकां प्राप्नुयात् पुण्यकर्मणाम् इत्यादि वाक्यं चरमश्लोकपरम् श्री
 मदशंखरं मंत्रं मंत्ररत्नयुगाव्ययम् गीतासु चरमश्लोकं यो जानाति स वैष्णवः पंचरात्रे न्यासे वा तद्वर्चने वापि मंत्रमेकां
 तिनोश्चयेत् अवैष्णवोऽपि दिष्टेन मंत्रेण नरकं व्रजेत् अवैष्णवात् तदं मंत्रं यः पठेद् वैष्णवो द्विजः कल्पकोटि सहस्राणि पच्यते न-

सं.

रकाग्निना पाराशरे अचक्रधारिणां विप्रं यो ध्यायति देशिकः शिष्येन नरकं याति कल्पकोटिशतं द्विजः तस्मात्तापादिसंस्कारान्सर्वमंत्रमनुत्तमम् अध्यापयेद्गुरुः सम्यक् अन्यथानरकं व्रजेत् पद्यपुराणे अवेष्टा यो पदिष्टं च पूर्वमंत्रं परित्यजेत् पुनश्च विधिना सस्यक् वैष्णवाद्वा हयेन्मनुम् हारीते अचक्रधारिणां विप्रं मंत्रमध्यापयेत्तु यः रौरवं नरकं प्राप्य चांडालिन्यो निमाप्नुयात् तस्माद्दीक्षाविधानेन शिष्यं भक्तिसमन्वितम् मंत्रमध्यापयेद्द्विद्वान्वैष्णवं पापनाशनम् सारदाजसहितायां न जातु मंत्रदानाशीर्न शूद्रो नांतरोद्भवः नाग्निषस्ताम्रपणितः कामकामाध्यकामिनम् सप्तपुरुषातिविज्ञेयसंततैकांतनिर्मले कुले जातो गुणैर्युक्तो विप्रश्चैतमो गुरुः पाव्ये सहस्रशारवाध्यायी च सर्वयज्ञेषु दीक्षितः कुले महतिजातोऽपि न गुरुः स्याद्वैष्णवः यस्तु मंत्रद्वयं सम्यक् अध्यापयति वैष्णवः स आचार्यस्तु विज्ञेयो भवर्बधविनाशकः हारीते आचार्यसंश्रयेत्पूर्वमनवद्यं वैष्णवं द्विजः षष्ठसत्त्वगुणोपेतं न वेज्या कर्मकारकम् सत्संप्रदायसंयुक्तं मंत्ररत्नार्थकोविदम् ज्ञानवैराग्यसंपन्नं चेदवेदांगपारगम् शासितारं सदाचारैः सर्वधर्मविदां वरम् महाभागवतं विप्रं सदाचारनिष्ठे विष्णुम् आलोक्य सर्वशास्त्राणि पुराणानि च वैष्णवः तदर्थमाचरेद्यस्तु स आचार्य इतीरितः तथा च श्रुतिः आचार्यवान् गुरुषो वेद नैषातर्कजमातिरायनेया प्रोक्तान्येनैव स्तज्जानाय प्रेक्षेत्यादि श्रीभागवते तस्माद्गुरुप्रपद्येत जिज्ञासुः श्रेय आत्मानः शास्त्रे परे च निष्णातं हृत्पुपशमाश्रयम् कठयत्कपनिषदि गुणवत्स्वंधकारश्च रुश-

ब्रह्मनिरोधकः अंधकारनिरोधत्वाद्गुरुरित्यभिधीयते अथशिष्यलक्षणम् तदुक्तंहारीते आस्तिक्यमनसंसद्भि-
रुपेतंधर्मवत्सलं श्रद्धाधानंसदाचारंगुरुश्रृष्यतत्परम् एकादशे सायंप्रातरुपानीयतिक्षांतस्मैनिवेदयेत् यच्चान्यद-
प्यनुज्ञातमुपभुंजतसंयतः श्रृष्यमाणआचार्यंसदांपोसीतनीचवत् यानशय्यासनस्थानैर्नातिदूरेकृतांजलिः एवंब्र-
तोगुरुकुलेयसेद्रोगविवर्जितः विद्यासमाप्यतेयावद्विभ्रदुत्तमरवंडितम् आचार्यमांविजानीयान्नावेमन्येतकर्हिचित् न
मर्त्यबुद्ध्यासेवेत सर्वदेवमयोगुरुः आदित्यपुराणे पाद्वेरुष्टेहरस्माताहरेरुष्टेहरिस्तथा हरौरुष्टेगुरुस्मातागुरौ
रुष्टेनकश्चन सप्तमस्कंधे यस्यसाक्षाद्गवतिज्ञानदीपप्रदेगुरौ भक्तिर्नस्यात्कृततस्यमन्येकुजरशौचवत् अ-
ग्निसंभवसंहितायाम् येगुर्वाज्ञानकुर्वन्तिपापिष्ठाः पुरुषाधमाः नतेषांनरककृशनिस्तारोसुनिसत्तम अथदीक्षाका-
लनिर्णयः मंत्रसारे द्वितीयापंचमीवापिषष्ठीवापिविशेषतः द्वादश्यामपिकर्तव्यत्रयोदश्यामथापिवा वसंतेदीक्षये-
द्विप्रंग्रीष्मेराजन्यमेवच शारदेसमयेपेश्यंहेमंतेशूद्रमेवच स्त्रियश्चवार्षिकेकालेदीक्षयेद्यत्नतस्तथा दीक्षितायविशे-
षेणाप्रसीदेन्नान्यथाहरिः ब्राह्मणःक्षत्रियोवापिपेश्यः शूद्रोथवापुनः एवंस्त्रियोवायत्नेनगुरुमेवसमाश्रयेत् आ-
र्तमुमुक्षूणांनियमोन तदुक्तंतत्त्वसारे दुर्लभंसद्गुरुणांतु सत्संगाद्यदुपस्थितम् तदनुज्ञायदालब्ध्यासदीक्षावासरो-
महान् ग्रामेवायदिवारण्येक्षेत्रेवादिवसेनिशि आगच्छतिगुरुर्देवान्तदादीक्षांप्रकारयेत् अवश्यंवैष्णवींदीक्षांप्रविशे

त्सर्वप्रयत्नतः दीक्षितायविशेषेणसंसिद्धिर्नात्रसंशयः अथशरणागतलक्षणम् तदुक्तंपाराशरे मातात्वंसर्वलोका-
 नांसर्वलोकेश्वरप्रिये आश्रयणत्वेनमिममपराधशतैर्दृतम् नारायणादयासिंधोवात्सल्यगुणासागर आत्येनंपापि-
 नंदेवरूपयासमुपागतम् एवंप्रपद्यदेवेशमाचार्यरूपयास्वयम् स्वाचार्यहृदयेध्यात्वामंत्रमध्यापयेदुरुः हारीते
 एनंरक्षदयासिंधोबहुजन्मापराधिनम् इत्याचार्येणसंदिष्टंप्रपद्येतजनार्दनम् इतिप्रपन्नमाचार्योनिवेश्यपुरतोहरेः
 अध्यापयेत्ततस्तस्मैमंत्ररत्नंशुभाह्वयम् गद्यत्रयेपि पितरंमातरंदागान्पुत्रान्वंधून्सरवीन्गुरुन् रत्नानिधन
 धान्यानिक्षेत्राणिचगृहाणिच सर्वधर्मांश्चसंन्यज्यसर्वकर्मांश्चसाक्षरान् लोकविक्रांतचरणौशरणंतेव्रजंविभोः ये
 नकेनप्रकारेणद्वयवक्तात्वंमदीययैवरूपया तथाचनारायणसंहितायां यथाहिपाणिग्रहणंरक्षाबंधनपूर्वकर
 म् एकस्मिन्नेवयुगपन्मुहूर्तेक्रियतेरमे शरणागतिरप्येवंहेतितापादिपूर्वकम् एकस्मिन्नेवकालेवेकार्याशिष्यस्यदे-
 शिकैः मंत्ररत्नानुसंधानपूर्वकतस्यसादरम् भगवत्पादयोरात्मनिक्षेपोत्यागउच्यते मंत्रार्थतत्त्वविदुषंयागतंवेनि-
 योजयेत् आचार्याधीनवृत्तिस्तयावज्जीवंभवेत्तदा यावच्छरीरपातंतुद्वयमावर्तयेन्मनुस् इतिश्रीसारसंग्रहमंत्र
 संस्कारोनामचतुर्थसंस्कारः । ४ अथपंचमोयागसंस्कारउच्यते तदुक्तंपाराशरे अथयागविधिंवक्ष्येसंस्का-
 रतुमनुत्तमम् अभिवादनमस्कृत्यप्रणिपत्यततोगुरुम् तस्यप्रसादलब्धंहिगृहीत्वाविग्रहंहरेः श्रीभूमिनीलासहितं

सायुधंसपरिच्छदम् अर्चयेत्प्रयतो नित्यं यथा कालमर्तद्वितः अप्सव्योस्मितयार्चायां वन्हौ तद्वदितथागुरो अथ परतत्त्व
 निर्णये तथा च श्रुतिः एक एव नारायण आसीत् न ब्रह्मनेशनने मेघावाप्यथिर्वी नारायणाद्ब्रह्मा जायते नारायणाद्बुद्धो जाय
 ते नारायणात्प्रजापतिः प्रजायते तथा च स्मृतिः सर्वतत्त्वं जगत्साक्षात्पराचरगुरुः पिता सर्वलोकेश्वरः साक्षात्सृष्टि-
 स्थित्यन्तकारकः ईश्वरो भगवान्विष्णुः परमात्मा जगत्पतिः अनन्तः पुरुषः साक्षात्परब्रह्मशिवः प्रभुः नारायणः सर्वग-
 तः परं ज्योतिः परात्परः तस्मात्तु भगवान्विष्णुः परमात्मा स ईश्वरः पद्मपुराणं पि योसौ सर्वगतः श्रीमान्वासुदेवः परा-
 त्परः अनादिनिधनो विष्णुः स एव परमेश्वरः शब्दसत्त्वनयो योसौ कल्याणगुणवान्भक्तः पुण्डरीकक्षणः श्रीमान् श्रीपतिः
 पुरुषोत्तमः विप्राणां वेदविदुषामेक एवार्चितः प्रभुः विप्राणां नेतरे पूज्यारजस्तमविमोहिताः भारते अश्वमेधपर्वे भगव-
 द्ब्रह्मचनम् रुद्रं समाश्रिता देवार्द्रो ब्रह्माणमाश्रितः ब्रह्मा समाश्रितो मत्स्यं ताहं कश्चिदुपाश्रये समाश्रयस्तनो कश्चित्स-
 र्वेषामाश्रयो ह्यहम् इदं ब्रह्मस्यैकौतं यप्रोक्तवानहमव्ययम् नारायणात्परादेवो न भूतानां भविष्यति एतद्ब्रह्मस्य वेदानां पु-
 राणानां च सन्तम सर्वदेवाः सपितरा ब्रह्माद्याश्चाऽऽमध्यगाः विष्णोः सकाशादुत्पन्नोऽतीत्यं वैदिकी श्रुतिः नृसिंहपुरा-
 णे ब्रह्मादयः सुराः सर्वे विष्णुमाराध्यते पुरा त्वं त्वं पदमनुप्राप्ताः केशवस्य प्रसादतः ये तु सामान्यभावेन मन्यन्ते पुरुषो-
 त्तमम् तैर्वै पारवन्दिनो ज्ञेयानरकाहानराधमाः सहस्रनाम्यपि दैवतं देवतानां च भूतानां व्ययः पिता यतः स-

सं.

वाणिभूतानि भवंत्यादियुगागमे यस्मिंश्च प्रलयं यांति पुनरेव कगस्ये तस्य लोकप्रधानस्य जगन्नाथस्य भूपते भगवन्
तावाम् पितासि लोकस्य चराचरस्य त्वमस्य पूज्यश्च गुरुर्गरीयान् न त्वत्समस्त्वप्यधिकः कुतो न्योलोकत्रयेष्वप्रतिम-
स्वभावः श्रीभागवते श्रियः पतिर्यज्ञपतिः प्रजापतिर्धियोपतिर्लोकपतिर्धरापतिः पतिर्गतिश्चांधकश्च षण्णिसा-
त्वतां प्रसीदतां मे भगवांस्ततांगतिः प्रजापतिस्मृतौ नारायणं परित्यज्य त्वादित्यं प्रभुमीश्वरम् योन्यमर्चय-
ते देवं परबुध्या स पापभाक् वसिष्ठस्मृतौ नारायणं परं ब्रह्म ब्राह्मणानां हि देवतम् सोमसूर्यादयो देवाः क्ष-
त्रियाणां विशामपि शूद्रादीनां तुरुद्राद्याः अर्चनीयाः प्रकीर्तिताः भारते ब्रह्माणं शितिकंदं च याश्चान्या देवताः
स्मृताः पतिबुद्धानसेवंते यस्मात्परिमितं फलम् पादोभृगुवचनम् शब्दसत्त्वमयो विष्णुः कल्याणगुणसागरः ना-
रायणः परब्रह्मविप्राणां देवतं हरिः स एव पूज्यो विप्राणां नेतरः पुरुषर्षभ मोहाद्यः पूजयेदन्यस्य पारवंडी भविष्यति अ-
शब्दा ब्रह्मरुद्राद्यारजस्तमविमिश्रिताः नान्यः कश्चिन्नराणां वै पूजनीयः कदाचन नान्यदेवं निरीक्षेत नान्यदेवच पू-
जयेत् न चान्यं प्रणमेद्भिप्रो नान्यदायतनं विशीत् वाराहे यत्सत्त्वं स हरिर्देवो हरिस्तत्परमं पदम् सत्त्वं रजस्तमश्चै-
तितृतीयं चेतदुच्यते लिङ्गपुराणे हिरण्यगर्भे रजसो नमसा शंकरः स्वयम् सत्त्वं न सर्वगो विष्णुः सर्वात्मा सदस-
मयः सात्विकैः सेव्यते विष्णुस्तामसे रेवशंकरः राजसेः सेव्यते ब्रह्मा संकीर्णैश्च सरस्वती बौद्धोरुद्रस्तथा वायुर्दुर्गागण

पभैरवाः यमस्कंदौनेर्ऋतश्च तामसा देवताः स्मृताः भागवतेऽपि सत्वरजस्तम इति प्रकृतेर्युगांस्तैर्भुक्तः परः पुरुष एक-
इहास्य धत्ते स्थित्या दये हरि विरिचि हरेति संज्ञाः श्रेयांसितत्रयलु सत्त्वतनार्तुणास्यः सुसुक्ष्मो धोररूपा न्दित्वा भूतपती
नथ नारायण कलाः शांता भजंति तद्यन्सूयवः यसिद्धस्मृते श्रीमहाविष्णुसन्त्येन हीनदेवे न दुर्मतिः साधारणं स
कृते सोऽत्यजो नात्यजो त्यजः वासुदेव पूरित्यज्ययोन्य देवसु पासते सहेमराशिमुत्सृज्य पांशु राशिं जिघृक्षति तथा च
पादौ यक्षराक्षसभूतानां कृष्णाढागणभैरवाः नार्चनीया सदा देवि विष्णुलोकमभिप्रक्षिः रजस्तमविभूतानां मर्चनं प्र-
तिसिद्ध्यति रौरवनरके याति यक्षभूतगणार्चनात् तस्मात्तु सर्वयज्ञस्य भोक्तारं पुरुषोत्तमं ज्ञात्वा सर्वत्र कुर्वीत नित्यं नेमि-
त्तिकी क्रियाः इत्यादि इतरनिरसनपूर्वकं भगवत्परत्वमुक्तम् अथार्चाप्रकारं लिख्यते पादौ जंबुद्वीपे महापुण्ये व-
र्षे वैभारते शुक्रे अर्चायां सन्निधिर्विष्णोर्नेतरेषु कदाचन भारतेऽस्मिन् महावर्षे नित्यं सन्निहितो हरिः सर्वावस्थासकः सौल-
भ्यमर्चायां विंदते जनैः तस्माद्देव भारते वर्षे सुनिभिस्त्रिदशैरपि सेव्यते कृषिभिर्देवितपोयज्ञक्रियादिभिः ऐंद्रक्षन्ते तथा कुर्म-
सिंहाद्रौ बदरीवने कृतशौचे प्रयोगे च पौंड्रके चैव दंडके वैठाकुंद्रौ पदे चैव श्वेताद्रौ करवीरके काञ्च्यामनंतशयने श्रीरंगे गौ-
रवाचले नारायणाचले सौम्ये वाराहे वामनाश्रमे एवमाद्याः स्वयं व्यक्ताः सर्वकामफलप्रदाः अथ वास्थापनं विष्णोः स्वर्ग-
हेतुं द्विशिष्यते शिलया दारुलोहाद्यैः कृत्वा प्रतिकृतं हरेः विष्णुयामले मृदाचरस्य रत्नेन ताम्रेण रजतेन वा कृत्वा दा-

रुमयं विंध्यमर्चनं कांचनेन वा पुण्यं दशगुणं विंद्यादेतेषां मुत्तरोत्तरम् यस्मिन्संनिहितो विष्णुः स्वयमेव नृणां विभुः हारीते
शास्त्री तत्कर्म दक्षश्च प्रतिष्ठां कर्तुमर्हति दीक्षितः सकलं कुर्याद्देवकर्म तद्यतः पाराशरे देवतांतरभोक्ता वा समबु
द्धिरथोपि वा नास्तिको वेदहीनो वा न प्रतिष्ठां समाचरेत् हारीते अवैष्णवेन विप्रेण स्थापिते मधुसूदने तद्राष्ट्रं भूपति
र्वापि विनाशमुपजायते वसिष्ठस्मृतौ चक्रादिचिह्नहीनेन स्थापिते यदि विग्रहे न सान्निध्यं हरिर्याति क्रिया कोटि
शतैरपि पंचरात्रे शंखचक्रांकहीनस्य ऊर्ध्वपुंड्रविवर्जितम् कृतं पूजा प्रतिष्ठादितत्सर्वं निष्फलं भवेत् अमंत्रमर्चनं
कुर्यादकाले पूजयेद्भूमिं ग्रामनाशं च दुर्भिक्षं राजराष्ट्रं विनश्यति अवैष्णवस्थापितानां प्रतिमानां च यदंनम् यः करो-
तिसमूदात्मरौरवं नरकं व्रजेत् तस्मादवैष्णवान्चिप्रान्तकर्मणि नियोजयेत् महाभागवतं तत्र अर्चयां वरयेत्कधीः
अथ पंचकतत्वज्ञापचसंस्कारसंस्कृताः आकारत्रयसंपन्नास्ते वैभागवतोत्तमाः वसिष्ठस्मृतौ जितेन्द्रियः शूभा-
चारः सत्वस्थः शूभलक्षणः श्रुतिस्मृतिपुराणार्थविद्वान्दंभविवर्जितः अथ पंचकतत्वज्ञोत्थाग्निहोत्रयुतश्चिरम् द्वयनि
ष्टोदयार्थज्ञः प्रतिष्ठां कर्तुमर्हति स्निग्धरम्यगृहीत्वा स्मकारयेच्छुभविग्रहम् सर्वावयवसंपूर्णलक्षणेऽविराजितम् श्री
भूमिसहितं देवकारयेच्छुभविग्रहम् एकादश्यां शूभपक्षे द्वादश्यां श्रवणोपि वा रोहिण्याभिदुवारे वा तथैवादिभिः शूभै
कार्तिके मार्गशीर्षे वा नभस्ये चोत्तरायणे शूभे हि शूभलग्ने वा शूभग्रहनिरीक्षिते प्रतिष्ठां कारयेद्द्विद्वान् यथोक्तविधिना हि-

जः श्रौतस्मार्तगमोक्तानां मर्चनं विधिना हि जः क्रियालोपनं कर्तव्यं विष्णोराराधनं परम् धूपैर्दीपैश्च नेत्रे द्यौःस्तांबूलाद्यैश्च भक्तिः
एवमभ्यर्चयेद्दिष्णुं यावज्जीवमनंदितः शालग्रामशिलायां तु गृहीभिः सिद्धिरिष्यते तस्मिन्संपूजयेद्देवं स्थानेषु च गृहेषु च
हारिते शालग्रामशिलायां तु पूजनं परमात्मनः कोटिकोटिगुणाधिक्यं भवेदत्र न संशयः न जपो नाध्यासश्च न च संस्था
पनक्रिया शालग्रामार्चने विष्णुस्तस्मिन्सन्निहितः सदा सूर्तानां च हरेः स्वस्य यस्यां प्रीतिरनुत्तमा तस्यामेव तु तां ध्यात्वा पू
जयेन्न हि धानतः तन्मूर्त्यंतरविषेतु न यष्टव्यं तदेव तन् शालग्रामशिलायां तु यष्टव्यं त्वष्टमूर्तेयः अथ तल्लक्षणं तदुक्तं
स्कांदे स्निग्धा कृष्णा पांडुरा च पीता नीलास्तथैव च रक्ता सूक्ष्मा च वक्रा च महास्थूला च लोच्छिता कपिला कर्बुरा भस्मा बहुच
कैकचक्रिका बृहत्सुरवा बृहच्चक्रा लग्नचक्राथवा पुनः बहुचक्राथवा काचिद्भग्नचक्रा त्वधोसुरवा अथ तन्महात्म्यवर्णनम्
तत्रैव स्निग्धा स्निग्धकरामंत्रे कृष्णा कीर्तिददाति च पांडुरा पापदहना पीता पुत्रफलप्रदा नीला संहृश्यते लक्ष्मीरक्तारो
गप्रदायका सूक्ष्मा चोद्वेगदानित्यं वक्रा दारिद्र्यदायिका स्थूलानिहति चैवायुर्निष्कला तु लोच्छिता कपिला कर्बुरा भस्मा
बहुचक्रैकचक्रिका बृहत्सुरवा बृहच्चक्रा लग्नचक्राथवा पुनः बहुचक्राथवा काचिद्भग्नचक्रा त्वधोसुरवा पूजयेद्यः प्रसादेन
दुःखमेव लभेत्तु सः कपिला च भ्रमावर्तारैरवावर्तचचारिवला दुःखदा सा तु विज्ञेया सरवदानकदाचन एतत्सकामपूजा
याम् निष्कामिनेस्तु तदुक्तं ब्रह्मपुराणे खडितं स्फुटितं भग्नं पार्श्वभिन्नं विकीर्तितम् शालग्रामशिलाभूतं शैलदोषा

मवेन्नाहि धात्रीफलप्रमाणं स्यात्करणोभयसंपुटा पूजनीयाप्रयत्नेन शिलाचैतादृशीशक्तभा शालग्रामशिलायां यो मूल्यमुच्चारयेन्न
 रः विक्रेता चानुमंता च यः परीक्षानुमोदकः सर्वे ते नरकं यांति यावदाभूतसंप्लवः कपिलो नारसिंहस्तु पृथुचक्रः सुशोभनः
 ब्रह्मचर्येण पूज्यो सा वन्यथा विघ्नदो भवेत् अतिपापसमाचाराः कर्मण्येन अधिकारिणः शालग्रामार्चका वेतेनैव यांति यमाल-
 यम् कामक्रोधप्रलोभैश्च व्याप्तो सौ येन राधमः सोऽपि याति हरेर्लोकं शालग्रामशिलार्चनात् अशक्तचिर्वा दुराचारि सत्यशौच-
 विवर्जितः शालग्रामशिलां स्पृष्ट्वा सद्य एव शक्तचिर्भवेत् ब्राह्मणक्षत्रियविशांसच्छूद्राणामथापि वा शालग्रामेधिकारो-
 स्ति न चान्येषां कदाचन अतिपापसमाचार इत्यारभ्य कदाचन पर्यंतं प्रशंसातिशये मुक्तम् सांप्रदायप्रकारस्त्वन्यः वि-
 नातीर्थैर्विनादानैर्विनायज्ञैर्विना मरवेः शालग्रामशिलां स्पृष्ट्वा सद्य एव शक्तचिर्भवेत् हारीते ब्राह्मणैः सर्वैः पूज्यो हं शक्त-
 रप्यशक्तैरपि स्त्रीशूद्रयोः करस्पर्शविजादपि स्फुटदुष्करम् पंचसंस्कारसंपन्नो मंत्ररत्नार्थको विदः शालग्रामशिलायां तु पू-
 जयेत्सुरुषोत्तमम् वाराहं नारसिंहं च ह्यग्र्यं च वामनम् ब्राह्मणः पूजयेद्द्विष्णुं यज्ञसूतिचक्रेशवम् क्षत्रियः पूजयेद्गोम-
 केशवं मधुसूदनम् नारायणं वा सुदेव वैश्यः संपूजयेत्तथा बालगोपालवैशां च स्त्रीशूद्रैः पूजयेत्सदा ॥ द्विजानामेव ना-
 न्येषां शालग्रामशिलार्चनम् स्थंडिलैः ददयेवापी पूजयेच्छूद्रयोः निजः बालकृष्णवपुर्देव पूजयेद्दद्विजः सदा अर्चनं वंद-
 नं दास्यं प्रणामं दर्शनं चणाम् शालग्रामशिलायां तु सर्वे कोटिगुणं भवेत् सस्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु दीक्षितः

पौरुषेण तु सूक्तेन पूजयेत् पुरुषोत्तमम् . पाराशरे पञ्चरात्रविधानेन तथा वैरवानसेन वा स्मृत्युक्तेनाथवाकुर्यात्क्रिया-
लोपनकारयेत् एवं संपूजयेद्देवयावज्जीवं द्विजोत्तमाः श्रौतस्मार्तागमोक्तानां कुर्यादन्यतमक्रियाम् सूतके मृतके वापि
विष्णुं नित्यं तथार्चयेत् शालग्रामशिलां स्पृष्ट्वा सद्य एव शक्तिर्भवेत् मद्रक्तिबलमाश्रित्य मद्रक्तो दीक्षितो यदि न त्यजेन्म-
म कर्माणि सूतके मृतकेपि वा सूतके मृतके चैव नित्यं विष्णुं तथार्चयेत् सातु ध्यानस्य विप्रस्य सद्यः शक्तिः प्रजायते जपे
देवार्चनविधिः कार्यो दीक्षान्वितैर्नरैः नास्ति पापयतस्तेषां सूतके वा जितात्मनाम् इति श्री सारसंग्रहयागसंस्कारोना-
मपञ्चमः संस्कारः अथ भगवदाराधनक्रमो लिरव्यते तदुक्तं हारीते अर्चनं मंत्रपठनं ध्यानं होमं च वंदनम्
रक्ततियोगं समाधिं च तथा मंत्रार्थं चिंतनम् एते नवविधा प्रोक्तानि वैज्या वैष्णवोत्तमाः यो नित्यमर्चयेद्देवयावज्जीवमते द्वि-
तः गंडकी गोमती चक्रतुलसीनाम्भोजनम् घंटानादं शंखतोयं अष्टमं चानुलेपनम् सर्वेषामप्यलाभेतु शंखमेकं विशि-
ष्यते शंखोदकं सदा पूतमतिप्रियतरं हरेः इति के प्राचिन्मते प्रपन्नानां मते तद्वत्तदुक्तं मनसं संहितायाम् पञ्चसंस्कारयु-
क्तानां वैष्णवानां विशेषतः गृहार्चनविधाने तु शंखं घंटारवत्यजेत् घंटानादं तथा वाद्यं नृत्यगीतादिकान्यपि नैवेद्यकाले
यः कुर्याद्द्वोरवन्तरकं ब्रजेत् हयग्रीवसंहितायाम् प्रपन्नेर्नियतोर्विप्रैः प्रत्यहं मत्परायणोः गृहार्चनविधौ शंखं घंटाना-
दं च व्रजेत् हारीते पाद्याध्यान्मनस्तानपात्राणि स्थाप्य पूजयेत् पूरयित्वा शतभजलपात्रेषु कुस्मैर्युतम् द्रव्याणि नि-

क्षिपेत्तेषु मंगलानियथाक्रमम् द्रव्याणामप्यलाभेतुलसीपत्रं निक्षिपेत् उद्धरण्याततो दद्यात्पाद्यार्घ्याचमनं हरेः स्नान-
 पात्रोदमादाय स्नापयेत्कमलापतिम् कस्तूरीतिलकगंधपुष्पाणि सरसीणि च वस्त्रं चैवोपवीतं च दद्यादाभरणानि च पुन-
 रर्घ्यादिकं दत्त्वा धूपदीपौ नियोजयेत् गुग्गुलुं माहिषारव्यं च शालनिर्वासमेव च अगुरुं देवदारुं च उशीरं श्रीफलं तथा ही-
 बेरं च दत्तं मुस्तादशांगं धूपमुच्यते गवाज्येन समं योज्यं दद्याद्भूपं सुवासितं संयोज्य वह्निना दीपं भक्त्या विष्णोर्निवेद-
 येत् नैवेद्यं शक्तचित् दद्यान्निपायसाधूपसंयुतम् शतद्वह्विष्यं हृद्यं च सुरुच्यं वै निवेदयेत् नीराजनं ततो दत्त्वा तांबूलं च निवे-
 दयेत् सर्वैश्च वैष्णवैर्मंत्रैः कुर्यात्पुष्पांजलिं ततः प्रणमेच्च ततो भक्त्या साष्टांगं दक्षिणादिशि उरसा शिरसा दृष्ट्या मनसा व-
 चसा तथा पद्मांकराभ्यां जानुभ्यां प्रणामोऽष्टांग उच्यते अग्रेष्टेष्टे वा मभागे सन्मुखे गार्भमंदिरे जपहोमनमस्कारान्न कुर्या-
 त्केशवालये वाराहे वस्त्रप्राप्तनदेहस्तुयीनरः प्रणमेत्तु मां सस्त्रीत्वजायते मूर्खः स सजन्म निभामिनी एकह-
 स्तप्रणामं च एकां चैव प्रदक्षिणा अकाले दर्शनं विष्णोः हंतियुष्यं पुरोक्तम् प्रसार्य बौद्धपादौ च बद्ध्वांजलिना सह स्तुव-
 न्कृतिभिरित्येव प्रणामो दीर्घ उच्यते आलवदारुभाष्ये प्रणम्य कृष्णसहस्रांस्तु श्लिष्टे महीतले निष्कल्मषो भवेत्
 सद्यो ललाटे पांशुमंडनात् दुर्गसंसारकांतारमपारमभिधावतः एकः कृष्णनमस्कारो मुक्तितीरस्य देशिकः एकोपि कृष्ण-
 स्य कृतः प्रणामो दशाश्वमेधावभृथेन तुल्यः दशाश्वमेधी पुनरोत्तजन्म कृष्णप्रणामी न पुनर्भवाय नमस्कारकृतो यज्ञः सर्व-

यज्ञोत्तमोत्तमः नमस्कृत्वामहायज्ञअश्वमेधफलंलभेत् प्रणम्यदंडवद्भोजनमस्कारेणयोर्चयेत् सयांगतिमवाप्नोति न-
 तांक्रतुशतैरपि नमइत्येवयोव्रयात्तमन्दक्तःश्रद्धयान्वितः तस्याक्षयंभवेत्लोकेश्वपचस्यापिनारद हरिममरगणार्चि-
 ताधिपद्यंप्रणमतियःपरमार्थतोहिमक्त्याः तमपगतसमस्तपापपुंजंब्रजपरित्यज्यथाग्निमाज्यसिक्तं एकोबहु-
 निदुरितानिस्तदुस्तराणिभक्त्याप्रयुक्तइहचक्रधरेप्रणामः त्वदग्निमुद्दिश्यकदापिकेनचिद्यथातथावापिसकृत्कृतोज-
 लिः तदेवमुष्णात्यश्रुभान्यशेषतः श्रुमानिपुष्पातिनजातुहीयते इत्यादिवचनैरेकैवप्रणाम शस्तः नमस्तेनम-
 स्तेनयीनाथविष्णो नमस्तेनमस्तेनमोरंगशायिन् नमस्तेनमस्तेप्रपन्नार्तिहारिन् नमस्तेनमस्तेश्रिताभिष्टदायिन् इ-
 तिवदन्पुनःपुनरावृत्तिदृश्यतेतत्रभगवद्भक्तिप्रकर्षेपुनरुक्तिः इत्यादिषुचैवंवीप्सादिकंचदृश्यते आहूयश्चप्रशंसा
 याप्रतिज्ञायाप्रलापने तर्जनेभयविस्मयेपोनः पुन्यमलकृतिः हारीते यःशास्त्रेषुनिषिद्धतत्प्रयत्नेनवर्जयेत्
 भावुदृष्टकालदुष्टंक्रियादुष्टंतथैवच संसर्गदुष्टमपिचवर्जयेद्यज्ञकर्मणि रूपतोर्गंधतोवापियश्चाःभक्षसमंभवेत् भो-
 वदुष्टंचतत्प्रोक्तमुनिभिर्धर्मपारगैः आरनालंचमद्यंचकरनिर्मथितंदधि हस्तदत्तंचलवणंक्षीरंघृतपयोसिंच श-
 ब्देनपीतंभुक्तंचगव्यंताम्रणसंयुतम् क्षीरेणलवणोन्मिश्रंक्रियादुष्टमिहोच्यते एकादश्यांचयज्ज्ञानंयज्ज्ञानंराहु-
 दर्शने सूतकैमृतकैचान्नशक्कपयुषितंतथा अनिर्दशाहगोक्षीरंषष्ठ्यांतैलंतथैवच नदीषुचात्परवातेषुसिंहकर्क-

दयोर्जलम् निःशेषजलवाद्यादौ यत्प्रविष्टं न वोदकम् नार्तानपंचरात्रंतु कालदुष्टमिहोच्यते शेषपाण्डपतितैर्विकर्मस्थैर्निरी-
 श्वरैः अवैष्णवैर्द्विजैः शूद्रैर्हरिवासरभोत्सुभिः श्वकाकशूकरोष्ट्राद्यैरुदक्यासूतिकादिभिः पुंश्चलीभिश्च नारीभिर्द्व्यलीप-
 तिभिस्तथा दृष्टस्यष्टचदत्तचभुक्तशेषतथैव च अभक्ष्येण च संयुक्तं सांसर्गदुष्टमुच्यते बिंबं शिग्रुं च कालिंगं तिलपिष्टं च मू-
 लकं कोशातकी मलाबुं च पीलुं श्लेष्मातकं फलम् नालिकानारिकेलादिजातिदुष्टमिहोच्यते । एव सर्वान्यभक्ष्याणि तत्सं-
 गाच्च संत्यजेत् कोद्रवं चोलकोलस्थं यावनालंतथा शितम् निष्पावांश्च मसूरांश्च तुच्छधान्यादिसंभवम् भुक्तपर्युषितं रु-
 क्षं यज्ञकर्मणि वर्जयेत् वर्जयेदारनालं च मद्यमांससमानि च निर्यासान्यर्जयेत् सर्वान् विनाहिं गुं च गुग्गुलुम् कलविंकां च
 निरुं डीं मुं डीं वार्ताकमेव च पीयूषलवणं पुष्यं भूस्तृणभौतिकं तथा अनिर्देशाद्गोक्षीरमवत्सायास्तथा स्मृतम् औष्ट्रमेक-
 शफं चैव प्रसूतं विडमुजामपि तोमेण संयुतं गव्यं क्षीरं च लवणान्वितम् घृतलवणसंयुक्तमयत्नेन विवर्जयेत् पालिकुंदो-
 णशाकचश्चेतहंताकमेव च वंशांकुरं काविदारदूरतः परिवर्जयेत् कुंभीकंचुकपिण्याकं घृतं कोशातकी तथा मूलिकचबिंबफलमद्यमांससमानि च
 च स्फुटिचंद्रिकायाम् बिंबं च श्वेतहंताकमेलाबुं च तुलं तथा छात्राकचबिंबफलं लश्नं चैव मुद्गिदं तिलपिष्टमलाबुं च कलिंगं शिग्रुं गुं च नः
 उभाकचबिंबफलं घनकोशातकीं त्यजेत् माज्जबल्य पात्रमध्ये यथा पात्रं हस्तमध्ये यथा घृतम् आपोशनां विना भुक्तं त्रयं गोमांसभोजनं
 नालिकेरजलं पीत्वा कास्यमध्ये मधुस्तथा ताम्रपात्रे पयः पीत्वा स्तरापरानसमं भवेत् अश्वारूढे गजारूढे खड्गारूढे कपाणि-

त. सा.
१६.

ना संध्याशेषं जलं पीत्वा पंचतोयं करं गमयन् शौचांते पादशौचांते तर्पणांते च यज्जलम् हस्ते हस्तमधो हस्तात् पंचतोयं करं
समम् अमृतं ब्राह्मणस्यान्नं क्षत्रियान्नं पयः स्मृतम् वैश्यज्जलं नृजलं स्यात् शूद्रान्नं रुधिरं स्मृतम् शूद्रोदकं शूद्रपक्वं शूद्रेण
सहभोजनम् इह जन्मनि शूद्रत्वं चांडालः कोटिजन्मकः अन्तच्छिष्टे तु लवणमुच्छिष्टे घृतमेव च वामहस्ते भुवि स्पृश्य-
तुल्यंगो मांसभक्षणम् मूत्रं कृत्वा विना शौचं कच्छां बध्वा हि जायमानः कच्छान्वितो मूत्रयित्वा समूढो नरकं व्रजेत् तैलाभ्य-
गेचिता द्राह्मे मेथने क्षौरकर्मणि स्नानं यायन्नं कुर्वन्ति तावच्चान्दाल उच्यते पाराशरस्मृतौ लवणं मधु तैलं च दधि
तक्रं गुडपयः नदूष्यच्छूद्रजातीनां कुर्यात्सर्वेषु विक्रयम् हरिद्रागौरसंचूर्णं घृतमौषधमेव च न तेषां पावको दोषोऽस्ति
कस्य गुडस्य च इक्षूनपः फलमूलं नाबूलपय औषधम् भक्षयित्वापि कर्तव्याः स्नानदानादिकाः क्रियाः अभक्षभक्ष-
मित्याहुस्तिलसर्पपसेयुनम् विना मद्यं च मांसं च गृज्जनलशतं ह्वयम् प्रजापतिस्मृतौ उदक्याया समीपस्थम् नम-
द्यात्प्रसादतः उपवासत्रयं कुर्यात्तावत्कृच्छ्रं समाचरेत् उदक्यास्पृष्टं तत्स्पृष्टमन्नं भुक्त्वा तु कामतः प्राजापत्येन शतद्विः स्या-
दज्ञानेन त्रिरात्रतः पाराशरे पूर्वखंडे यो वेष्टितशिराभुंक्ते यो भुंक्ते दाक्षिणां मुखः वामपादे करं न्यस्य तत्स्यराक्षसभो-
जनम् अथ भगवद्गाराधनेष्वनिर्णयः तदुक्तं हारीते पलाशपदापत्रं नुग्रहीयत्वेन वर्जयेत् यतीनां च वना-
स्थानां पितृणां च शतभद्रदम् वटाश्चार्कपर्णानि कुर्भीतिंदुकयोस्तथा एरंडनालपत्राणि कोविदारकरंजकम् भल्लान्

सं-

१६.

कस्यपर्णानि एतानि परिवर्जयेत् मीचागर्भपलाशंच वर्जयेत्सर्वकर्मसु मधुकंकटजंचैव ब्राह्म्यं पुंशमुदंबरम् मातुलिंगं
पानसंच मोचा आम्रफलानि च फलारव्यपर्णं श्रीपर्णं शुभार्णमानि बोधमे पलाशं पद्मिनी चूतं कदली हिमराजनम् म
धुपत्रेषु योऽभुङ्क्ते प्रासमेकं च गोफलम् सदंडं कदली पत्रं वामभागाग्रसंयुतम् निर्दंडं च निरग्रं च पशुचर्म समभवेत् करे
कार्पासके चैव आयसेताभ्रभाजने वटा काशिवत्थपत्रेषु फल्लाचांद्रायणं चरेत् मनुस्मृतौ नागवल्लिदलतोयं यत्तोयं
फलपुष्पयोः तैलनक्रेषु यत्तोयं न दोषो मनुर्ब्रवीत् सूषिकामक्षिका चैव स्त्रीमुखं वेदविंदुच शूद्रभांडं कृतं तत्रैव न दोषो
मनुर्ब्रवीत् अथ भगवदारो धने समये निषिद्धपुष्पत्यागः नशक्तेः पूजयेद्देवं न पुष्पे धरणी गतैः न विशीर्णद-
लेर्जुष्टैः नाशक्तेर्ना विकशिभिः पूतिगंधी न्यगंधीनि अम्लगंधीनि वर्जयेत् नाग्रात्य करवारे श्वकुरकमैरर्चयेद्हरिम् पति-
तैर्मुकुलैर्स्त्रीनैश्चामैर्वा जंतुदूषितैः आघ्रातैरंगसंस्पृष्टैर्दूषितैश्चैव नार्चयेत् समित्पुष्पकुशादीनि ब्राह्मणैः स्वयमाहरेत्
शूद्रार्णतैः क्रयक्रीतैः कर्मकुर्वन्भ्रजे दधः करानीतं परानीतं शूद्रानीतं तथैव च एरंडपत्रेणानीतं पत्रपुष्पां विवर्जयेत् गारु-
डे तुलसीप्राप्य यो नित्यं न करोति समार्चनम् तस्याहं तु न गृण्णामि पूजां च शतवार्षिकीम् रक्षांदे न विप्रसदृशं पात्रं न
दानं स्मरणीयं समम् न च गंगा समं तीर्थं न पत्रं तुलसी समम् मणिकां च न पुष्पाणि तथा सुक्ता फलानि च तुलसीपत्रदान-
स्य कलां नाहं तिषोडशीम् अभिन्नपत्रां हरितां तृद्यमं जरिसंयुताम् क्षीरोदार्या वसंभूतां तुलसीहरयेर्पयेत् विष्णुध-

मोक्षिरे नच्छिंशानुलसीपत्रं द्वादश्यां वैष्णवः क्वचित् यच्छिंदे तप्रमादेन तेन छिन्नं हरेः शिरः देवार्थं तुलसीछेद्या होमार्थं
 समिधस्तथा इंदुक्षयेन दुष्येत गवार्थं च तथा तृणम् श्रीशस्या राधनार्थाय कुर्यात्पुष्पस्य संचयम् तुलसीबिल्वपत्राणि दू-
 र्वाकोशोयमेव च विष्णुक्रांता मरुबकं करुवेलदमनं तथा उशीरं जातिकुसुमं कुंदं चैव करंडकम् शमीचंपकदंबं च चूतपुष्पं
 च माधवीं पुन्नागं बकुलनागकेसराशोकमल्लिकाशतपत्रं च हारीतं करवीरं प्रियंगु च नीलोत्पलं समदलासंध्यावर्तं च कैतवं
 घटजं स्थलपद्मं च सर्वाणि जलजानि च तत्तत्कालोद्भवं पुष्पं गृहीत्वा गृहमाविशेत् अरुणोदयवेलायां निर्माल्यं शाल्यतां प्रजेत्
 प्रायस्तस्यां महाशाल्यं घटिका मात्रा योगतः अतिशाल्यं विजानीयात् कृतो वज्रप्रहारवत् अरुणोदयवेलायां शाल्यं नक्षमते हरिः
 घटिकायां मपि क्रांतौ क्षुद्रपातकमावहन् सुहृते समतिक्रांते पूर्णपातकमुच्यते अतिपातकमेव स्यात् घटिकानां चतुष्टये प्रह-
 रे समतिक्रांते प्रायश्चित्तं न विद्यते अथ द्वात्रिंशदपराधाविलिख्यन्ते यानैर्वा पादुकेर्वापि गमनं भगवद्गृहे दीपोत्सवे
 वाद्यसेवा अग्रशस्तो मद्यतः उच्छिष्टं चैकं वा सौचं भगवद्गृहं नादिकम् एकहस्तप्रणामं च यत्कृतेः स्मिन्प्रदक्षिणम् यत्पुरो-
 दंडपातश्च यच्च तांबूलमग्रतः पादप्रसारणं चाग्रे तथा पर्यंकवंदनम् शयनं भक्षणं चैव मिथ्याभाषणमेव च उच्चैर्भाषामिथ्या-
 जत्योरोदनं चैव विग्रहः निग्रहो नुग्रहश्चैव मूढश्च क्रूरभाषणम् दृष्टे कृत्वासनं चैव परेषामभिवादनम् गुरोर्मौनं निजस्तोत्रं
 देवघ्राह्यं निंदनम् कंबलावरणं चैव परनिंदा परस्मृतिः अश्लीलभाषणं चैव अधोवायुविमोचनम् तत्तत्कालोद्भवानां च फ-

लादीनामनर्पणम् अपराधाइमेविष्णोर्द्वात्रिंशत्परिकीर्तिताः यत्नतोवर्जनीयास्तेविष्णुपूजनतत्परैः अथभगवदा
 राधनेनावरणप्रकारोलिख्यते तदुक्तंपाराशरे श्वानवायसच्चांडालदृष्टिदोषपरित्यजेत् प्रयत्नपरमेकांति
 भोजनेपाककर्मस्तु चांडालाः शाक्तकाः शैवास्तथाभैरवपूजकाः येप्यन्यदेवताभक्तास्तेषांदृष्टिविवर्जयेत् अत्युष्ण-
 मतिरुक्षंचफक्तंपर्कषितंतथा आघ्रातमितरैर्दृष्टंप्रयत्नेनविवर्जयेत् विष्णोर्नैवेद्यकालेषुचैलावरणमाचरेत् त्यक्त्वाव-
 र्णंपचेदन्नंसमूढोनरकंव्रजेत् श्रावणंयः परित्यज्यनैवेद्यंकुरुतेयदि सच्चांडालोमहापापीरौरवंनरकंव्रजेत् जैनयो-
 द्वादिकंसम्यक्श्वानमार्जारवायसैः देवतांतरभक्तानांदृष्टिदोषपरित्यजेत् नैवेद्यपाककालेचभोजनेचविशेषतः अ-
 स्तदृष्टिंपरिहरेदच्युतस्यनिवेदने काकंदृष्ट्वाप्रयत्नश्चनाशनीयाल्लोभतोपिवा अवैष्णवानांदृष्टंचभोजनंवैष्णवस्त्यजेत्
 पाराशरे एकशय्यासनंपक्तिभांडपकानमिश्रितम् यजनाध्यापनेयोनिस्तथैवसहभोजनम् नयथासंकरं प्रोक्तं न
 कुर्वाच्चाधमैः सह वर्जयेद्द्विधापाकमनर्चकुरुतंतथा अधमान्तथासम्यक् वर्जयेत्सर्वकर्मस्तु पंचसंस्काररहिताः शि-
 रवाकोपीनवर्जिताः वैष्णवाचाररहिता अनर्चक इति स्मृताः मोक्षधर्मे ननृग्नामीक्षतेनारीमनृग्नान्पुरुषानपि
 मेकनंशयनंगुसमाहारंचसमाचरेत् सायंप्रातमनुष्णाणांभोजनंदेवनिर्मितम् नांतराभोजनंदृष्टिउपवासं तदाचरेत्
 पारवंडपतिताशठविकर्मस्थाः नवेक्षितम् अचक्रांकेरमर्यादैर्वैष्णवैरपिनेक्षितम् हारीते पेशाचिकानांयक्षाणां

शक्तानांलिंगधारिणां द्वादशीविसुरबानांचदृष्टिदोषविवर्जयेत् अवैष्णवानांदृष्टिः स्यात्पाकपात्रेतथाजले तत्पाकंतुपरित्य-
ज्यपात्रशुद्धिंचकारयेत् ब्रह्मघोथस्फुरापीचशुद्ध्यां डालपात्रकाः अचक्रांकीचस्ते छद्मसमन्वोगोपयेन्नुने सदृशनिर्मा-
हितायाम् नीलाद्रौचित्रकूटेचव्रजेशोषहिमालये अंतर्वेद्यांतथाराजन्तुदृष्टिदोषोनविद्यते दृढवासिष्ठे पूजाने
वैद्यकालेषु यागद्रव्याप्यशोषतेः निरोधाय च वस्त्रेण अलक्षणाकृतैर्यथा जयसंहितायाम् पितृधीततथाक्षेत्र-
आयागात्पाकभूमयः वस्त्रपर्णकुशाद्यैर्वा यथा लक्ष्यमवैष्णवैः दृढपाराशरे विष्णुरीज्यांसवैकुर्याद्योवनिबसना-
दिभिः पूज्यते हरिरव्यक्तस्तत्रलक्ष्म्यासमोदते विप्रोवावैष्णवोवास्यादनुपाकादिकर्मस्त निरस्तुर्याद्विधानेन नान्यथा-
हरिरिज्यते यागभूमौ च यागान्नपाकयोगादिकर्मस्त निरस्तुर्याद्विधानेन नान्यथा शङ्खिमाप्नुयात् अथान्यथं तथाक्षेत्रं
यागादौयः करोतिसः सिद्धिर्नैव समाप्नोति प्रत्यक्त प्रच्छतो भवेत् अथ भगवदाराधने वस्त्रधारणक्रमः छिन्नवासं-
धितंदग्धमाविकचनद्वयति आविकेन तु वस्त्रेण मानवः श्राद्धमाचरेत् गयाश्राद्धसमं प्रोक्तं पितृभ्यो दत्तमक्षयम् हा-
रीते न कुर्थात्संधितं वस्त्रं देवकर्मणि भूमिप न दग्धं न च वै छिन्नं पारकीयं न धारयेत् काकविष्टा समा युक्तं नाविधुतं श-
चिर्भवेत् रजकादाहृतं वस्त्रं तद्वस्त्रं न भवेच्छुचिः कटिस्पृष्टं तु यद्वस्त्रं पुरीषयेन कारितम् विष्णुत्रयैकनेयद्वैतद्वस्त्रं
भवेच्छुचिः आविकंतु सदा वस्त्रं पवित्रं राजसत्तमं पितृदेवमनुष्याणां क्रियास्वेतत्प्रशस्यते धोता धीतंतथा दग्धं संधितं र-

जसाह तस् शक्रसूत्ररक्तलिप्तं तथापि परमः शुचिः अग्निराविकवस्त्रं तु ब्राह्मणश्च तथा कुशाः चतुर्णां नक्तो दोषो ब्राह्मणा-
परमेष्ठिना हरिचर्यापाककाले धार्यं पट्टांबरं सदा तस्याभावे आविकतु तद्रावे वस्त्रमेवाहि समालये सदा धार्यं पट्टकूलं
सदा बुधैः विष्णोः पूजनकाले च पाककाले विशेषतः पट्टकूलं सदा पूतं आविकतु विशंबतः विष्णोरर्चनकाले तु धार्यं पट्टं
प्रयत्नतः ऊर्णां शूच्यातिवातेन भूमिः शुद्ध्याति लेपनैः ब्राह्मणः कर्मणा शूद्रोत्तजानैः शूच्यातियोगिनः भारद्वाजसं-
हितायां कौपीनं कटिसूत्रं च वस्त्रं युग्मं च धारयेत् न कंथाजीर्णं वा सो वा कश वस्त्रं न धारयेत् आविकं च सदा वस्त्रं
पवित्रं राजसत्तमं विण्मूत्रं मेथनं येन कारितं न भवेच्छुचिः एककच्छोदिकच्छो वा हि शिरवा शिरवर्जितुः कंबलावरणं
चैव पंचैते नग्नकाः स्मृताः एतत्कृष्णकंबलस्य निषेधं न तु सर्वेषां हारीते नाम संवस्त्रं मे कतुराजसवसन इयम् कौ-
पीनसहितं यत्तु सात्त्विकं मुनिभिः स्मृतम् कौपीनं कटिसूत्रं च वस्त्रस्योपरि बंधनम् यावन्न धारयेद् द्विप्रस्तावच्छूद्रानसं
शयः कौपीनेन विनायस्तु कर्मकुर्याच्च वैदिकं सर्वे नग्न इतिख्यातः सर्वकर्मवहिष्कृतः कौपीनं कटिसूत्रं च वस्त्रं युग्मं च धा-
रयेत् धारयेद् धूर्ध्वपुंड्रांस्तु सच्छिद्रानेव देशिकः इष-होतनं वंश्वेतं सदशं यन्न धारितं अहतं तद्विजानीयाद्देवैर्पैत्रे च कर्म-
णि पंचभिः सप्तभिर्वापि गुणैः कार्पासनिर्मितैः इदं न व्यभिदं प्रोक्तं कटिसूत्रस्य लक्षणां अन्यत्र कर्णपुष्पकटो-
सूत्रं चेणीं शिरसि धारयेत् तावद्भवति चांडालो यावद्गमां नश्यति इति केचिद्ददंतीति तत्र केवलसूत्रधारणे निषेधो-

ननु कटिसूत्रस्य अथ भगवदालयं दीपदानमाहात्म्यं नृसिंहपुराणे घृतेन वैद्यतेन दीपं योज्ज्वलयेन्नरः विष्णोर्वैवैश्व
निभक्त्या तस्य पुण्यमनंतकं विहाय सकलं पापं सहस्रादित्यसन्निभः ज्योतिष्मता विमानेन विष्णुलोकं महीयते उमाप्रतिरुद्ध
वाक्यम् यस्तु विष्णुगृहे दीपं दत्तं दृष्ट्वा नुमादते सोऽपि तत्फलमाप्नोति किंपुनर्दीपदायकः घृताभावे तु तैलं हितैलाभावे तदर्थ
दः अर्थाभावेन तत्पात्रं यो दद्यात् सोऽपि दीपदः संमार्जनशतं पुण्यं सहस्रमनुलेपनम् मालाशतं सहस्रं तु अनंतं दीपउच्यते
अथ भगवदालयं मार्जनमाहात्म्यं लिख्यते विष्णुधर्मोत्तरे यस्तु चायतने विष्णोः कुरुते मार्जनक्रियाम् स पांक्तव्या
सदेहस्तु सर्वपापं व्यपोहति अहन्यहं नित्यं सापं कुरुते हि जसन्तम गोचर्म पात्रं संमार्जं हंति तत्केशवालये यावन्ती पांस्त
कणिका मार्जने केशवालये वर्षाणि विद्धिता वंति निवृत्त्य रमते नरः स्वकिं करान्प्रतियम्य वाक्यं उपलेपनकर्तारः सं
मार्जनकराश्च ये विष्णवालये परित्याज्याः तेषां त्रिपुरुषकुलम् अग्निघोसंतु पक्षेण वा जपेयं तु मासतः संवत्सरेणाश्वमे-
धं मार्जने फलमुच्यते अथ भगवदग्रं गीतं नृत्यादिमाहात्म्यं लिख्यते श्रीपंचरात्रे श्रीपादमस्तकभक्त्या पश्य
तः पुरुषोत्तमम् महापापानि नश्यंति किंपुनस्तूपपातकाः विष्णोर्गानं च नृत्यं च नदनं च तथैव च सदा ब्राह्मणजातीनां क
र्तव्यं नित्यं कर्मवत् नृत्यतां श्रीपतेरग्रे करसंस्फोटनादिभिः उड्डियन्ते शरीरस्थामहापातकपक्षिणः नास्ति नास्ति महाभा
गकलिकालसमयुगम् स्मरणात्कीर्तनाद्विष्णोः प्राप्यते परमं पदम् लब्ध्वा तु मानुषदेहं पंचभूतसमन्वितम् मयि भक्ति

नकुर्वन्ति ततो दुःखतरे ननु किमिति वाराहपुराणे भगवद्वचनम् तथा चातुस्मृतौ भगवद्वचनम् नाहं वसा भिवे कुठे योगीनां तद्
दधेन च मद्भक्त्या यत्र गायन्ति तत्र तिष्ठामि नारुद श्रीमद्भागवते प्रथमे नारदवाक्यम् तद्वाग्विसर्गो जिनता घविष्णुवो यस्मिन्मति
श्लोकमबद्धवत्यपि नामान्यनन्तस्य यशो कितानि यच्छृण्वन्ति गायन्ति गृणन्ति साधवः सांकेत्यं पारिहास्यं वास्तोभं हेलं न मेव वा
वैकुण्ठनामग्रहणमशेषाय हरविदुः पतितः स्वलि तो भग्नः स दष्टस्तप्त आहतः हरिरित्यवशो नाह पुमान्नाहं तिया तनाम् स्तेनः
सुरापो भिवध्रक ब्रह्महा गुरुतल्पगः स्त्रीराजपितृगोहंता ये च पातकिनो परे सर्वेषामप्यघवतापि दमेव स्फुटितम् नाम व्याह
रणं विष्णोर्यतस्तद्विषया सतिः तत्रैव नारदवाक्यम् प्रगायतः स्वर्वायाणि तीर्थपादपदश्रवाः आहूत इव मेशी घ्नं दर्शनं या
ति चेत्तसि ॥ गृहेषां विशातां वापि पुंसां कुशलकर्मणाम् मेहार्ता यातयामानां न बंधाय गृहामताः सममे श्रीशक्तवाक्यम् जिह्वां ल-
ब्ध्वापि यो विष्णुं कीर्तनीयं न कीर्तयति लब्ध्वापि मोक्षनिःश्रेणी स नारो हति दुर्मतिः एकादशो करभाजनवाक्यम् कलिं स-
भाजयं त्यार्पा गुणज्ञासारभाजिनः कीर्तने नैव रुषास्य सर्वस्वार्थो भिलभ्यते कलेर्दोषनिधेराज न्नस्ति त्येको महान् गुणः कीर्त-
नादेव रुषास्य मुक्तबंधः परं ब्रजेत कृतेयस्थाय ते विष्णुं त्रेतायां यजते मरुतैः द्वापरे परिचर्यायां कलौ तद्भिरि कीर्तनात् अथ श्री-
पादमाहात्म्यं लिख्यते ब्रह्मांडे त्रिषु लोकेषु यत्तीर्थं तेषु स्थानेषु यत्फलम् विष्णुपादोदकं सूर्धाधारयेत्सर्वमाप्नुयात् मानवो य-
स्तगंगायां स्नानं पानं समाचरेत् तस्य यादृक् भवेत्पुण्यं तादृक्पादांबुधारणात् पृथिव्या चानि तीर्थानि प्रथागं पुष्करादिकम् त-

साद्युग्मेकपास्यतत्रतिष्ठतिनित्यशः स्वरूपमुत्तरेनामनेवेद्यमुदरेहरेः पादोदकं च निर्मात्य यस्य सूर्ध्वैवेष्णवः भागवते
पादोदकस्य माहात्म्यजानात्येव हि शंकरः विष्णुपादोदकं पीत्वा शतं हि माप्नोति तत्सणात् स्नानपादोदकं योऽपि पिबन् शिरसि धारये
त् पुण्यपापविनिर्मुक्तो वैष्णवी गतिमाप्नुयात् विष्णुगात्रेण संस्पृष्टं पद्मं वा पुष्पमेव वा शिरसा धारयेद्यो वै स याति हरि मंजसा पा-
दोदकं पिबेन्नित्यं च कां कितश्चिलाहरेः प्रक्षालयति न तोयं ब्रह्म हत्यादिकं हरेत् पीते पादोदके विष्णो वैष्णवानां विशेषतः तत्र ना-
चमनं कुर्याद्यथा सोमे द्विजोत्तमैः तीर्थप्रसादस्वीकारानन्तरं वैष्णवो द्विजः न हस्तक्षालनं कुर्यात् न तत्राचमनक्रिया पद्मपुराणे
संसारमलपंकस्य विष्णुपादोदकं विना प्रक्षालनं न पश्यामि कल्पकोटिशतैरपि विष्णुश्रीपादतीर्थं हि कोटिजन्मा घनाशनम् तदे-
वाष्टगुणं पापं धूमो बिंदुनिपातनात् परमाणुसमं तीर्थं यावत्संपतते भुवि तावद्दुर्घसहस्राणि पतन्ति नरके नराः वस्यं च द्विगुणीकृत्य
पाणौ पाणिं निवेशयेत् तस्मिन् तीर्थं प्रति घ्राप्य श्विः पिबेद्बिंदुवर्जितम् अथ भगवत्प्रसादमाहात्म्यं लिख्यते तत्रादौ श्रुतिः म-
हापनिषदि विष्णुनाश्नातमश्नन्ति विष्णुना घ्रातजिघ्रन्ति विष्णुना पीतं पिबन्ति विष्णुना रसितं रसयन्ति तस्माद्बिह्यं सो विष्णुपभुक्तं
भक्षयेयुरिति श्रीपद्मपुराणे विष्णोर्नैवेद्यकं शतं सुनिभिमोक्षकांक्षिभिः अन्यदेवस्य नैवेद्यं भुक्त्वा चाद्रायणं चरेत्
विष्णुदेहपरा मृष्टं मात्यपापहरं शतभम् योनरः शिरसा धत्ते स याति हरि मंजसा नैवेद्यमन्नं तुलसीविमिश्रं विशेषतः पादजले
न सिक्तं योश्नाति नित्यं पुरतो मुरारेः प्राप्नोति यसायुतकोटिपुण्यं विष्णोर्निवेदितं चान्नं योश्नाति भुवि मानवः स याति परमं स्थानं पु-

नराहनिवर्जितम् पाद्ये भक्त्यालोभात्कोतुकाद्वाक्षुधासंशमनेपिवा आकवंभक्तितयद्वैपुनातिसकलादघात समानं
निक्षिपेद्यस्तुममनिंदां करोति यः सदृशनिनयत्युप्यतस्सर्वतस्य नश्यति विष्णोर्निवेदितान्नं यो नाशनातिस्पशं शिंकया वायसोवि
डुवराहश्च विष्णोर्निवेदितान्नं यो नाशनातिस्पशं शिंकया वायसोवि
इन्द्रादिवाकरो स्कंदपुराणे तीर्थैः पवित्रितो वा पितृपस्त्वावाजितेन्द्रियः नारायणस्य नैवेद्यमभुक्त्वा पतितः क्षणात्
नारदीयेपि नारायणस्य नैवेद्यं विमहत्या विनाशनं न देवाष्टगुणं पापं भूमौ कणनिपातनात् वाराहपुराणे मदन्नत्या
जिनं मूढं तथा मूढं कृतदूषकं कृत्यकोटिशतेनापि न क्षमामि कदाचन दोलभ्यः अन्नपानादिकं विष्णोः प्रसादनित्यसेवनं
सर्वाघनाशनं सर्वपुण्यदं मुक्तिदं शतं विष्णोर्निवेद्यमभ्यायाद्वैष्णवस्तुविशेषतः शतजन्मकृतपापतः क्षणादेव नश्यति वि-
ष्णोर्निवेद्यदूष्यति यो नरा मूढचतसः शतानां यो निशतं प्राप्य पुनः सूकरतामिषात् पंचरात्रे यः श्राद्धकाले हरिभक्तशेषं ददा-
ति भक्त्या पितृदेवतानाम् तैर्नैव पिडांश्च तिलैर्विमिश्रान् तत्कोटिकृत्य पितरः स्तुताः विष्णोर्निवेदितान्नं न यष्टव्यं देवतां त-
रम् पितृभ्यश्चापि तद्देयं तद्दानं त्यागकृत्य ते श्राद्धे होमे तथा भस्मोपहारे तथैव च न दूष्यं वैष्णवान्नं च पच्येदृत्यायथाविधि
भारद्वाजः यो न दद्याद्दुरेभक्तं पितृणां श्राद्धकर्मणि अश्रमं पितरस्तस्य विष्णुव्रतसहस्रजैः विष्णोर्निवेदितं नित्यं देवेभ्यो जु-
हुयाद्भुविः पितृभ्यश्च विशेषेण सर्वमानं त्यमश्नुते विष्णवे कल्पितं चान्नं दद्याद्भुक्तेभ्य एव च वैश्वदेवं ततः कुर्यात् श्राद्धकर्मदिकं

तथा हरिभक्तिशेषतश्च दद्यात्सिन्धुणांचिद्वैकसां तदेव जुह्यादग्नौ भुंजीयाच्च स्वयं नरः यदा लभेत्स्वसिद्धान्तं भुंजीत प्रोक्ष्यमेव न
 त् विष्णुभक्तमिति ध्यात्वा सात्त्विकस्तु विशेषतः वसिष्ठस्मृतौ स्वयं व्यक्तादिस्थानानि श्रीरंगं व्यंकटादयः मद्रक्तशेष
 मानीय गृहविंबे निवेदयेत् उशना आह ग्रामप्रतिष्ठाशेषतु गृहार्चायां निवेदयेत् ततो तर्पामिने दद्यात्स्वयं भुंजीत वैष्ण
 वः प्राणैभ्यो जुह्यादन्नमन्निवेदितमुत्तमम् ममापि हृदयस्थस्य पितृभ्यश्च विशेषतः स्वकचंदनादितांबूलयोः भुंक्तेनार्पि
 तंहरेः कल्पकोटिसहस्राणि रेतो विष्णुमूत्रं भृगुभवेत् अनिवेदितमन्नाद्यो भुंक्ते मूढचेतसा श्वानविष्टा समंचान्नं पानेन तत्स्वरया
 समम् पत्रं पुष्पं फलं तोयमन्नपानाद्यमौषधं नार्पयंती च ये विष्णोस्तु ल्यंगो मांसं भक्षणम् हारीते ब्रह्मचारिगृहस्थ-
 श्ववानप्रस्थोऽथ भिक्षुकः पावनं भगवद्भुक्तं फलं जते चाग्रभोजनम् भृगुसंहितायाम् उपवासवृत्ता नां च भक्तानां ब्रह्म-
 चारिणाम् विष्णुतीर्थप्रसादं च स्वीकुर्याद्भक्तियोगतः रसगंधादिलोभेन स्वीकुर्याद्भक्तिकण्टकः विष्णुरहस्ये मंत्रपूत
 हि नैवेद्यं निषिद्धाय ददाति यः सिद्धोऽपि पातकी नित्यमारु रुक्षस्तु किंपुनः भारते अंत्यजायत यो दद्याद्दिष्णुशेषं हविः श
 भं निरयं समहाधीरं रौरवं प्राप्नुयान्नरः भगवद्भक्तिहीनस्य नैवेद्यं विषमुच्यते भगवद्भक्तियुक्तस्य तदेव अमृतमभवेत् वाराहै विष्णोरुच्छि
 ष्टदातव्यं नाभक्ताय कदाचन दाता प्रतिगृहीता च उभौ नरकभाजिनौ भागवते उद्धवचनं त्वयोपभक्तस्वगंधरा सोलंकारचर्चि
 ताः उच्छिष्टभोजिनो दासास्तव मायां जयेमहि पंचरात्रे अवैष्णवानां पक्षात्पतितान्तर्धेव च अनर्पितं तथा विष्णोः श्व

मांससदृशं भवेत् दन्ताच्चेयः निर्माल्यं भक्षयित्वेव मुच्छिष्टमगुरोरपि मांसं पयोव्रतो भूत्वा जपन् छाक्षरं सदा ब्रह्म कूर्चं त-
तो पीत्वा पूतो भवति मानवः प्रसादं षड्विधं प्रोक्तं अनुजातं कदाक्षितम् हस्तदत्तं सुरवाघ्रातं भांडोच्छिष्टं तथैव च उत्तरापो शिना-
त्पूर्वं दत्तोच्छिष्टं तु पावनम् वनेव निर्माल्यं नैव संभक्ष्यं कूपे सर्वं च निक्षिपेत् स्वीकुर्याद्यदिसंमोहाद्वोरवं नरकं व्रजेत्
मक्षिकापादमात्रं तु निर्माल्यं न स्पृशेत् क्वचित् यदि स्पृशेत् समोहाद्वोरं नरकेषु निमज्जति शिवपुराणे रुद्रवाक्यम् पूजां कुर्या-
न्मिसंध्यं तु तथा भक्तिमत्तं च लाम् मुसतीर्थं प्रसादं च नैवेद्यं परि वर्जयेत् अनर्हं मम नैवेद्यं पत्रपुष्पं फलं जलम् निवेद्य भक्त्या
भक्ष्यं तत्सर्वं कूपे विनिक्षिपेत् धर्मशास्त्रेऽपि पत्रपुष्पं फलं चान्नं महादेव समर्पितम् नाश्नीयात्परिगृह्येत निरवने द्वाजले
क्षिपेत् वायुपुराणे जिह्वाचापल्यसंयुक्तः द्विजः संस्कारवर्जितः शिव निर्माल्यभोजी चरौ रवं नरकं व्रजेत् अनर्चक-
द्विजातीनां तीर्थपानस्फुरासमम् प्रसादं मांसं तु ल्यस्याच्च दन रुधिरं स्मृतम् अवेष्या वधृतं तक्रं प्रपन्नो मद्यवत्यजेत् अवेष्या-
द्यान्नांतच्छेषं वैष्णवो मांसवत्यजेत् विष्णवर्चरहिते ग्रामे विष्णवर्चरहिते गृहे न कुर्यादन्नपानादि न तत्र दिवसं वसेत् वर्जये-
दन्यदेवानां मालाद्यायुधसर्पणम् तथा गोपुरहर्म्यं च नारुण्यादिरवलोकनम् गीतयादित्रपटहशब्दानां श्रवणं तथा कर्माणि
च समस्तानि बाह्यानि चैतराणि च हारीते देवतांतरचिह्ने रंकितं वस्त्रादिकमपि न ग्राह्यं वैष्णवैरतः स्वयत्वेन वर्जयेत् अ-
न्यचिह्नांकितं वस्त्रभूषणं सनभाजनम् दृक्षान्यशूद्रकूपगृहं सर्वं च परि वर्जयेत् अवेष्या वरय हस्तान् दिव्यदेशादुपागतम्

हरेः प्रसादं तीर्थं च प्रयत्नेन विवर्जयेत् वैष्णवान्नं सदा भीयाद्विष्णुसायुज्यहेतवे वैष्णवान्नं त्यजेद्यो वै स याति नरकं भवम् सदा
च विष्णुशक्त्युपांगुरुसेवां तथैव च सदा वैष्णवसेवां च कुर्यान्मोक्षार्थं चिंतकः अथ भगवदाराधने असदस्यार्थं निषेधो लि-
ख्यते तदुक्तं षड्विंशन्मते दीपसूपं तथा शय्यापादत्राणं च मार्जनीम् स्नानांतेयः स्पृशेद्द्विप्रः पुनः स्नानेन शूद्राति-
काकश्वरवरविद्भ्रोडताम्रचूडरजस्वला व्रात्यां त्यपतिता न्यश्यंस्ततो नोपसृजेद्दूधः दीपाग्निं दीपतैलं च भस्म चास्थिरजस्व-
लाम् एतानि ब्राह्मणः स्पृष्ट्वा स वा साजलमाविशेत् देवाजीवी. भिषकः शूद्रां चांडालानुरूपातकान् पश्यन् नोपस्पृशेद्दीमा-
नन्यान्संकरजानपि योलुब्धो नास्तिकः क्रूरो पिशूनो विषयात्मकः सर्वतीर्थेष्वपि स्नातः प्रायोमलिन एव सः मनुस्मृतौ दि-
वा कीर्त्यमुदक्यां च पतितं सूतिकांस्तथा शवे तत्स्पर्शिनं चैव स्पृष्ट्वा स्नानेन शूद्राति- गौतमस्मृतौ चांडालसूतिकां दूष्या-
पतिताः शव एव च एतेषां स्पर्शनादेव स चैलं स्नानमाचरेत् यसिष्ठस्मृतौ रजस्वलासूतिकां च श्वानं काकं च गर्दभ-
म् कुक्कुटं विड्वराहं च पूयपारुषाडिनस्तथा बहिर्देवालकां स्पृष्ट्वा स वा साजलमाविशेत् देवालकं नाम गणेशं भैरवं दु-
र्गारुद्रादीन् ग्रैवतान् योर्चयेद्भक्तिमान्विप्रः सर्वे देवालकाः स्मृतः वेदवेद्यं ब्राह्मणोऽंभुविकर्मप्रियं हरिम् योर्चको ब्राह्म-
णश्चेष्टन च देवालनामकः अथातुरविषयम् आतुरे स्नानसंप्राप्तदशकृत्योत्थनातुरः स्नात्वा स्नात्वा स्पृशेदेन त-
तः शूद्रोत्सजातुरः अरुण्डादर्श असामर्थ्याच्छरीरस्य वैषम्याद्देशकालयोः स्नानान्यन्यानि तु त्याज्यानि मानसं श्रेष्ठ-

मुच्यते आपः स्वभावतो मेध्याः किंपुनर्बन्हिता पिताः तेन संतः प्रशंसन्ति स्नानमुष्णो न वारिणा प्रक्षाल्य पादौ हस्तौ च आच-
 म्य च ततः परम् अन्ते च वाससस्त्यागस्ततः शूङ्खो लुआतुरः अथ श्रीविष्णुस्त्वे विस्पर्शदोषः तदुक्तं हारीते उत्सवे-
 वासुदेवस्य यः स्नाति स्पर्शशंकया पतितः स नरश्चैव रौरव नरकं व्रजेत् पराशरस्मृते उत्सवे वासुदेवस्य विष्णो-
 संमार्जने कृते उच्छिष्टभस्माकौ शास्त्रिण्येष्ट्वान् स्नानमाचरेत् वाराहे संध्यापास्त्रिकरिष्यन्ति द्विजाविष्णुपराङ्-
 मुरवाः शौरव नरकं प्राप्य चांडालिन्योनिमाप्नुयुः नानुव्रजति यो मोहादुर्मतिर्हरिमुत्सवे ज्ञानाग्निदग्धकेशोऽपि वसते न-
 रकेशूचौ स्नांदे ये अर्चयन्ति देवेशं सूर्यं परापरि संस्थितम् किं करिष्यन्ति ते तीर्थे देवतानां च दर्शनैः किं यतैः किं व्रतै-
 र्वापि किं दानैः किं सुपोषणैः मूर्तिनारायणीयं न पश्यन्ति गरुडोपरि तत्रैव भगवद्भूचनम् मन्निमित्तं कृतं कर्म कर्म-
 लोपो भवेद्यदि तत्कर्म कुरुते नित्यं तिस्राः कोट्यो मर्ह्ययः मन्निमित्तं कृतं पापं मद्भयि च कल्पते मामना इत्यधर्मोऽपि पा-
 पं स्थान्मत्प्रभावतः पापे भृगुवचनम् सकर्ता सर्वधर्माणां भक्तो यस्तव केशव सकर्ता सर्वपापानां यो न भक्तस्त्ववा-
 च्यत वैश्वानरक्रियाधिकारे उत्सवे वासुदेवस्य यः स्नाति स्पर्शशंकया स्वर्गस्थाः पितरस्तस्य पतति नरकक्षणा-
 त् विष्णुबालयसमीपस्थान् विष्णुसेवार्थमागतान् चांडालान् मृतिताम्रात्यान् स्पृष्ट्वान् स्नानमाचरेत् विष्णुधर्मोत्तरे
 विष्णोरध्यासश्चायं तिमंदिरे चोत्सवे गते दर्शनाकांक्षिणः सर्वेऽस्पर्श्याश्चापि मानवाः सर्वदेवसमाना वै कथिता मुनि स-

तमाः तान्संस्पृष्ट्वा तु यः स्नानं कुर्यान्नरकं व्रजेत् तथैव षट्त्रिंशन्मते देवयात्रा विवाहेषु यज्ञेषु प्रकृतेषु च उल्लेखेषु च सर्वेषु स्पृष्ट्वा स्पृष्टिर्न विद्यते तीर्थं विवाहे यात्रायां संग्रामे देशे विप्लवे नगरग्रामदाहे च स्पृष्ट्वा स्पृष्टिर्न विद्यते अथ भगवदाराधने यु-
 गलमालाधारणावश्यकं लिख्यते भारद्वाजसंहितायाम् पूजाकाले हरिध्याने संध्यादिवंदने तथा तुलसीधार्यते कंठे ते भ-
 क्ता हरिवल्लभाः श्रवणे कर्तने चैव मंत्रजाप्ये च वैष्णवेः धार्यते तुलसी कंठे महाभागवतोत्तमैः सदा संधारयेद्यस्तुलसीमणिमा-
 लिकाम् भूतप्रेतपिशाचास्तु वर्तते न समीपतः न धारयति ये मालां तुलसीकाष्ठसंभवाम् विष्णुकोपाग्निना दग्धास्ते योतिर्यममं-
 दिरम् मार्कंडेय अष्टोत्तरशतनेनैव तुलसीकाष्ठसंभवाम् कंठादिनाभिपर्यन्तं धारयेद्वैष्णवोत्तमः ब्रह्मांडपुराणे प-
 द्याक्षमालाविप्राणां धारणीया प्रयत्नतः जपहोमार्चनाद्येव विशेषेण च धारयेत् वामनपुराणे पद्माक्षं धारयेद्यस्तु जपहो-
 मव्रतादिषु सोऽश्वमेधफलं प्राप्य विष्णुलोके महीयते पद्माक्षमालिकानित्यं धारणीया प्रयत्नतः धारयेच्च विशेषेण जपहोमार्च-
 नादिषु तस्मात्सर्वप्रयत्नेन तुलस्याः पूजनं कुरु एकाग्रममसाराजन् तुलसी हरिवल्लभा तुलसी देवपूजायां जाप्यकाले तथैव च।
 पूजने स्मरणे चैव अन्यकाले न धारयेत् भोजने शयने स्नाने मलमूत्रविसर्जने तुलसीकाष्ठमालाया धारणात्पतितो भवेत् आरण्ये
 लघुबाधायां मेथने क्षौरकर्मणि तुलसीकर्णकंठस्य ब्रह्महत्यापदपदे तुलसीधार्यते कंठे मलमूत्रविसर्जने नरके पच्यते मूढो यम-
 दंडेन पीडितः शांडिल्यस्मृतौ तुलसीचयथा लक्ष्मिलक्ष्मी च तुलसी तथा न भेदस्त्वेतयोरो जन्तुलसी हरिवल्लभा शालाघा-

मशिलातुल्यातुलसीकाष्ठमालिका नभेदोस्ति तयोः किंचित् तस्मात्स्मात्वातु धारयेत् स्नानकाले यदा कंठे तुलसी दामभूषितः तद्धारयति
तं पादौ स पापिष्ठो नराधमः तुलसीकाष्ठमालां योऽहो चैव वहते तु यः अवेष्णवः स विज्ञेयो महापातकवान् भवेत् यज्ञोपवीतवद्धार्या-
इति स्मृत्या स उच्यते यज्ञसूत्राधिका ज्ञेया तुलसी हरिवल्लभा पुलस्त्यसंहितायाम् यज्ञसूत्रं विवर्णानां वैदिकं कर्म सिद्धये तु
लसी सर्ववर्णानां स्त्रीणां मोक्षप्रदायिनी निवेद्य केशवे मालां तुलसीकाष्ठसंभवाम् वहते यो नरो भक्त्या तस्य वै नास्ति पातकम् त-
था च श्रुतिः महोपनिषदि शंखचक्रधरो विद्वान्मालां तुलसीजां दधतः स जीवन्मुक्त इति प्रायश्चित्तनतस्यास्ति न पापतस्य वि-
ग्रहे तुलसीकाष्ठसंभूता माला यो वहते नरः श्रीपादो कृष्णायुधाकिनं विप्रं तुलसीकाष्ठभूषितम् दृष्ट्वा निंदापरो यस्तु स-
वै नरकभाग्यभवेत् धारयन्ति न ये मालां हेतुकाः पापबुद्धयः नरकान् निवर्तते दग्धाः कोपाग्निना हरेः विधिबद्धयिता सूत्रे माला तुल-
सीजा श्रुता धारणीया सदा कंठे जपहोमार्चनादिषु नारदपंचरात्रे तुलसीमालिका चैव राज्ञां चामरछत्रवत् ऊर्ध्वपुंड्रसदा-
धार्यं शिरसा यज्ञोपवीतवत् अथ भगवद्वाक्यस्कांदे तुलसीकाष्ठजामालां कंठस्थाम् वहते तु यः अथाशौचोप्यनाचारो मामे-
वैति न संशयः तुलसीमालिकां कंठे विभर्ति जनपावनीम् स पूज्यो जायते लोके श्वपाकोऽपि हि निश्चितम् तुलसीमालिका धारि-
पुनाति भूचनत्रयम् प्रणमंति सरास्तस्मै शिवशक्रयमादयः इति तुलसीमालोत्कर्षवर्णनम् अथ यज्ञोपवीतवत्क-
र्षो लिख्यते तदुक्तं हारीते एकैकमुपवीततु यतीनां ब्रह्मचारिणाम् गृहीणां च वनस्थानां मुपवीतद्वयं स्मृतम् सो न-

रीयंतृतीयं वा विभ्रयाच्छुभ्रतंतुना आश्रमाणां चतुर्णां च लसूत्रां विधीयते तथैव भृगुस्मृतौ यज्ञसूत्रं बटोरेकं हतयेत स
 योः स्मृते एकमेव यतीनां स्यादिति धर्मो व्यवस्थितः पंचदेवपुत्राणामस्य पर्वकामस्तथैव च आयुः कामी सदा कुर्याद्ब्रह्म ज्योषवी
 तकम् स्मृतके स्मृतके क्षौरे च डालस्य शनिने तथा यज्ञसूत्रे नैवीननुधारणमनुरध्वनीत् श्वानरासपुसं स्पशंस्ते छादीनां तथैव च मे
 हने वाथ वा ज्ञानात् ना विक्रं वा स्पृशं यदि तत्क्षणादेव न प्रयति न यणां द्विजराजमाः तस्मात्सर्वप्रयत्ने च धार्यस्मात्पोपवीतकं योनधा
 रयते विप्रो ब्रह्मसूत्रं विधानतः तपो ज्ञानं भवेन स्वसर्वकर्म च निष्कलं पतितं वृद्धितं वापि ब्रह्मसूत्रं यदा भवेत् नूतनं धारयेद्विप्रः स्ना
 नसंकल्पपूर्वकं परित्यजति यो विप्रामो हातर्का वलबिनः स्वर्गापवर्गपागाभ्यां प्रच्युतास्ते न संशयः ब्रह्मसूत्रपरित्यागाद्ब्रह्मचारी गृहीत
 वनी परिब्राह्मवापि पतति तस्मात्तनपरित्यजेत् तथैव पाराशरः दशष्टौ च गृहस्थस्य चत्वारिंशत् नवाभिनाम् एक एवोपवीतस्य
 यतीनां ब्रह्मचारिणाम् यज्ञसूत्रद्वयं धार्यं ब्राह्मणेन विधानतः तृतीयं तूत्तरीयाथर्वस्मृताभावे चतुर्थकम् रंध्रादिनाभिपर्यंतं यज्ञसूत्रं
 पवित्रकं न्यूनैरोगप्रवृत्तिः स्यादधिके धर्मनाशनम् स्मृतके स्मृतके क्षौरे च डालस्य शनिने च यज्ञसूत्रे नैवीनस्य धारणं मनुरध्वनीत्
 स्मृतिरत्नाकरे नामैरुर्ध्वमनायुष्यमधस्ताद्भूमनाशनम् तस्मान्नाभिपर्यंतं धार्यमिति ब्रह्मविदो विदुः त्रयमूर्ध्वगतं तंतु तंतु
 त्रयमधः स्थितम् त्रिष्टुब्धग्रंथिने केन उपवीतमिहोच्यते अथा च मनविधिस्तदुक्तं हारीते आचम्यातः परमौनी प्राङ्मुख
 रोगाप्युदङ्मुखः नामभिः केशवाद्यैश्च यथासरव्यमुपस्पृशेत् द्विराचम्येत सर्वत्र विष्णुसूत्रोत्सर्जनैत्रयम् पवित्रपाणि राचम्य

पश्चात्संध्यां समाचरेत् संध्याभाष्ये गोकर्णकृतिहस्तेन माषमग्नं जलं पिबेत् तन्न्यूनमधिकं पीत्वा स्फुरापानसमं भवेत् अ
 गुच्छाग्रं समाकुंच्य मध्यमामध्यपरं गोकर्णं तद्विज्ञेयं सर्वेषां च मनोपुत्रं तर्जन्यंगुष्ठसंयोगे राक्षसी सुद्रिका भवेत् राक्षसी
 सुद्रिका दत्तं ततो यं रुधिरं भवेत् पूर्वाचमनममृतं सोमपानमथोत्तरम् दक्षिणैरक्तपानं तु स्फुरापानं तु पश्चिमं कनिष्ठानामिक्कां-
 गुष्ठैर्नासाग्रं करपीडनम् ॐ कारं मुद्रासाप्रोक्ता यतेश्च ब्रह्मचारिणः पंचांगुलिभिर्नासाग्रं पीडनं प्रणवाभिधम् मुद्रेयसंवाप
 घोवानप्रस्थग्रहस्थयोः बृहद्ब्रह्मलं हितायाम् रेतोमूत्रशक्लमौक्षेत् यथा वायुविमोक्षणे परिश्रमे मृते हासे उच्छिष्टजनसंग-
 मे उच्छिष्टस्पर्शने मध्यदर्शने चाश्रुपातने रक्तकेशमलस्पर्शे जृम्भायां स्वप्नदर्शने छिन्नाधीवनसंक्रोधे घ्राचम्य शतचिकाम्य-
 या उपक्रमोपसंहारे कर्मणो नीविबंधनं केशवादिभिराचम्य सद्यः शतद्विंशतिमुयात् अकृत्वा च मनविमो न कर्मफलभाग भवे
 त् यथाभिषेकजा शतद्विर्बहिरेव प्रजायते मंत्रपूतजलैस्तद्वदाचम्य त्वांतरा शतचि इत्यादि शौचाचारयुक्तं वैष्णवं नान्यत् न
 दुक्तं बसिष्ठस्मृतौ आचारहीनं न पुनर्निवेदाय द्रव्यधीताः सहस्रद्विर्गोः छंदास्ये न मृत्युकाले त्यजन्ति नीडं शकुं ता इव जान
 पताः चतुर्णामपि वर्णानामाचारो धर्मपालनम् आचारश्च दंडहानां भवेद्दुर्मः पराङ्मुखः भ्रष्टो यः स्वाश्रमाचारान् पतितः सो
 भिधीयते समुल्लंघ्य सदाचारं कश्चिन्नामोति शोभनम् नारदीये धिकूजेन्माचाररहितं जन्म धिकूज्ञानवर्जितम् श
 द्रेपि दृश्यते न तं ब्राह्मणेन तु दृश्यते शूद्रोऽपि ब्राह्मणो ज्ञेयो ब्राह्मणः शूद्र एव सः बृहस्पतिस्मृतौ शौर्यवीर्यादिरहितः

स्तपोज्ञानविवर्जितः आचारहीनपुत्रस्तसूत्रोच्चारणमः स्मृतः भगवद्वचनम् श्रुतिस्मृतिमैवाज्ञेयस्तासु लुब्धवर्तते
 आज्ञाच्छेदीममद्रोहीनमद्रक्षेणवैष्णवः श्रुतिस्मृतिउभेनेत्रे ब्राह्मणानां प्रकीर्तिते एकैकविकलः काणोद्वाभ्यामधस्तथैव च
 भगवद्गीतायाम् यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तते कामकारतः न स सिद्धिं न वा मोक्षं न सुखं न परांगतिम् तस्माच्छास्त्रप्र-
 माणां ते कर्माकार्यव्यवस्थितौ ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्म कर्तुं मिहार्हसि तस्माच्छास्त्रोक्तविधिना संध्योपास्तिसमाचरेत्
 ततो संमार्जयित्वा च पश्चाद्वाचमनं चरेत् गायत्र्या ध्येयं प्रदद्याच्च जपं कुर्वीत फलितमान् आचम्य तर्पयेद्देवान् पितॄन्पि विधान-
 तः वैकुण्ठपार्षदात्पश्चान्तर्पयेच्च यथाविधि कुशासने समाविश्य पुंड्रं कुर्वाद्यथाविधि ध्यात्वा नारायणं देवं रविमंडलम-
 ध्यगम् उपस्थानं ततः कृत्या नमस्कृत्यां ततो हरिम् अथाश्रमधर्मैः तदुक्तं हारीतस्मृतौ मौजिमेरुबलयादंडं पा-
 लाशं ब्रह्मचारिणः त्रयस्तपैर्वा दंडायतेः काषायवास्सी कुशाचीरं वल्कलं वा वनस्थस्य विधीयते कटिसूत्रं च कौपीनं
 महती शतकुवासी कुंडले चांगुलीयानि गृहस्थस्य विधीयते यस्त्वेकदंडमालं व्यधर्म ब्राह्मणपरित्यजेत् विकर्मस्थो भवेद्दि-
 यः स याति नरकं ध्रुवम् शिरवायसोऽप्यतीतादि ब्रह्मकर्मयतिस्त्यजेत् स जीवन्नेव चांडालो मृतो चेश्वाभिजायते कर्मणां फल-
 संत्यागः स न्यासः स मुदा त्ततः चतुर्णामाश्रमाणां च गृहस्थस्य विशेषतः अहिंसा सत्यवचनं सर्वभूतानुकंपिता शमोदा-
 ने यथा शक्तिर्गाहस्थो धर्म उच्यते स्वधर्मकमाजितजीवितानां स्वस्वेव दारं पुंसं दारतानाम् जितेन्द्रियाणामतिथिभियाणाम्

मतिथिप्रियाणां गृहेपि मोक्षोपुरुषोत्तमानाम् श्रीमद्भागवते गृहेष्वविशतां वापि पुंसां कुशलकर्मणाम् महातीया-
न्यामानां न बंधाय गृहामताः अथ स्त्रीधर्मो लिख्यते अंतःकच्छं बहिःकच्छं द्विविधं परिकीर्तितम् ब्राह्मणी-
प्रभृतीनां वै अचश्यं मनुरब्रवीत् गृहस्थानां च नृस्थानां स्त्रीणां चैव विशेषतः कच्छं हीनेन यत्कर्म कुर्यात् निष्फलं भवेत्
ब्राह्मणस्य तु याचारी कच्छं हीना भवेद्यदि गृहिता सर्वकर्मभ्यः पतत्येव न संशयः ऋतुकाले तु याचारी कच्छेन सहिता-
यदि शैरवे नरके घोरे पतितासान संशयः शूद्रादिकानां स्त्रीणां च कन्यादीनां च सर्वदा असंस्कृतानां नारीणामकच्छं मनुर-
ब्रवीत् अनंतसंहितायाम् स्त्रीणां तु भर्तृहीनानां वैष्णवीनां वस्त्रधरे यावच्छरीरपातं वै प्रशस्तं केशधारणम्
न कार्यं केशवपनं वैष्णव्याभर्तृहीनया यद्यज्ञानात्करोत्येषा तन्मुरवं नावलोकयेत् विजयसंहितायां भगवद्वचनम्
प्रपन्नापत्तिनाहीना याचारी केशधारिणी तस्यास्तद्धारणे ब्रह्मन् न दोषोस्तीति मे मतम् स्वर्गेश्वरसंहितायाम् स-
कच्छं वर्णिने भिक्षुककच्छं गृहमेधिनम् स्रक्केशां विधवां दृष्ट्वा सचेलं स्नानमाचरेत् प्रयोजनांतरा शक्त्या विधवा वापये-
च्छिरः मुमुक्षुर्यदिसा तस्यावपनं तु निषिध्यते अथ ब्राह्मणवैष्णवानां तु सर्वांगक्षोरं प्रशस्तम् तदुक्तं आपस्तम्बेन वै-
श्वदेवरवंडं ति तिरीशारवायाम् केशश्मश्रून्वपते नरवानि निहंतते दतो धावते स्माति अहंत वासः परिधत्ते पाप्मनोपहृत्य
इत्यादि श्रुतिः स्मृतिरपि ब्राह्मणवैष्णवो वापि श्मश्रूधारि भवेद्यदि सजीवन्नेव चांडालो मृतश्च श्वाभिजायते अ-

धननस्कारनियमं आपस्तम्बे समित्युष्यकुशाग्न्यंबुसुदन्नाक्षतपाणिकः जपं होमं च कुर्वाणो नाभिवाद्यो द्विजो ब्रूथैः वसंतं जुं
भस्माण च कुर्वंतं दंतं धावनम् अभ्यक्तशिरसं च वस्नातं नैवाभिवादयेत् प्राकृपाणिकमना ज्ञातमशक्तं रिशुमातुरं ॥ योगिनं च त
थाशक्तं कनिष्ठान्नाभिवादयेत् पाषंडं पतितं ब्राह्म्यं महापातकिनं शठम् नास्तिकं च कृतघ्नं च नाभिवादे द्विजोत्तमः धावंतं च प्र
मनं च सूत्रोच्चारकरंत्या भुंजानमातुरं साहं नाभिवादे द्विजोत्तमम् अश्रोत्रियं कृतघ्नं चाब्रह्मण्यं स्वर्णहारिणम् पौनर्भवंदेव
लकृगभसिंस्कारवर्जितम् अन्यांश्च पतितानि प्राणान्नाभिवादे द्विजोत्तमः धावंतं न तलमध्यस्थं दूरस्थं धनगर्वितम् देहाभिमानि
नं चैव नाभिवादेत्कदाचन इत्यादि श्रुतिस्मृत्युक्तसद्मप्रतिपादनीय रची कृतलीलामानुषाधिग्रहो शठकोपरा मातुजो तदुक्तं
विष्वक्सेनसंहितायाम् नारायणं प्रति विष्वक्सेनवचनं भूम्या कृतावतारो हं सर्वानेतामनुजानां दृढम् प्रापयिष्यामि वैकुंठं
नात्र कार्या विचारणा एवं कृतप्रतिज्ञो थ कुरुकानगरे कुवि शठकोप इति रव्या नो जज्ञे कोरिस्तो महान् ब्रह्मांडपुराणे
दत्तात्रेयः कृतयुगे त्रेतायारघुनंदनः लोकसंरक्षणार्थाय नैषो मानुषमात्रकः तथैव रामानुजोऽपि तदुक्तं भागवते
कलौ रव लुभविष्यंति नारायणपरायणाः क्वचिच्छक्तिमहाराजद्राविदेषु च भूरिशः ताम्रपर्णी नदी यत्र कृतमालापयस्विनी-
कावेरी च महापुण्या प्रतीची च महानदी येऽपि बंति जलं तासां ननु जामनुजेश्वरं प्रायो भक्ता भविष्यंति वास्तुदेवे मलाशयाः
पद्मपुराणे पूर्वखंडे पाषंडबहुलै लोके कुदृष्टिजनसंकुले कलौ विष्णो वसिष्ठांत पुनरुद्धार्यते यतिः अनंतं प्रथमं नाम द्वि-

तीयं लक्ष्मणं तथा तृतीयं बलरामं च कलौ रामानुजो यतिः प्रपन्नामृतेषु पाषंडौ चैवार्वाकैः त्रयीधर्मो विलोपितः
 दत्तात्रेयस्वरूपेण लोके पाषंडसंकुले त्रिदंडधारिणा पूर्वं विष्णुनारक्षिता त्रयी विष्णोस्तु पार्श्वदास्त्वद्यशेषशेषाशनादयः
 अवतीर्णास्तु ते क्षित्यां दत्तात्रेयादयो यथा स्वेच्छा विहारिणस्तैश्च न कर्मवशावर्तिनः भगवद्गीतायाम् यदा यदा हि धर्म-
 मस्य ग्लानिर्भवति भारत अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् धर्म-
 सस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे भार्गवपुराणे ब्रह्मराक्षसवचनम् महासूर्यान्वये पुण्ये केशवस्य त्रिपादिनः
 जज्ञे पुण्यवतः पुत्रो न तं शीनेत तेजसा तस्य रामा पुजइति पितृनामा करोन्मुदा सर्वचेतनरक्षार्थं भवतीर्णादिया निधिः ॥
 एनं शेषांशं संभूतं रामानुजमुनिं विना नान्यः पुमान्समर्थः स्यान्मज्जन्मेदं निवारितुं तस्माद्यतींद्रसामर्थ्यमीश्वरस्यापि ना-
 स्ति हि यतो यतींद्रसंबंधात्पापात्माद्यपि मुक्तिभाक् तस्मादयं लक्ष्मणदेशिकेन्द्रः साक्षाद्गुरुरात्महात्मा तस्यैव
 संबन्धबलेन तेन मोक्षो हि सिद्धो निरिवलात्मना च ततो निर्विद्यसंसारतश्च यसे देशिकाश्रिताः तत्रापि द्विविधा प्रोक्ता प्रप-
 न्नाभक्तिभेदतः तत्रादौ भक्तिलक्षणम् तदुक्तपाद्ये आद्यतु वैष्णवं प्रोक्तं शारवचक्रांकनं हरेः धारणं चैव ध्वपुंड्रा-
 णां तन्मंत्राणां परिग्रहः कीर्तनं श्रवणं चैव बंदनपादसेवनम् तस्यादौ दक्षसेवा च तन्निवेदितभोजनम् तदीयानां च
 सेवा च द्वादशीव्रतनिश्चितम् तुलसीरोपणं विष्णोर्देवदेवस्य शार्ङ्गपाः भक्तिमोडशधा प्रोक्ता भवबंधविमुक्तये तथा

चभागवते स्मरणं कीर्तनं विष्णोः स्मरणं पादसेवनम् अर्चनं वंदनं दास्यं सरव्यमात्मनिवेदनम् इति पुंसां पिता विष्णोर्भ-
क्तिश्चैन्नवलक्षणा क्रियते भगवत्यद्भुतमन्येधीतमुत्तमम् हारीतेषु शंखचक्रोर्ध्वपुंड्रादिधारणं स्मरणं हरेः त-
न्नामकीर्तनं चैव तन्निवेदितसोजनम् तत्पादवंदनं चैव तत्पादांबुनिषेवणं एकादशकपवासश्चतुलस्या अर्चनं हरेः तदी-
यानामर्चनं च भक्तिर्नवविधा स्मृता इति साधनरूपा कथिता अथ सिद्धा आसीनो वा शयानो वा तिष्ठन्वायत्र कु-
त्रचित् अविच्छिन्नास्मृतियैव सा सिद्धा परिकीर्तिता स्मर्तव्यः सततं विष्णुर्विस्मर्तव्यो न जातु चित् सर्वविधिनिषेधास्युः
रेतयोरेव किंकराः अथार्तप्रपन्नलक्षणम् श्रीशानुभवप्रत्युहं देहस्थितिदुरावहां त्वरया प्राप्तिर्माशाननिरब-
धनशायनः हेयमिदं शरीरं तु तव कैंकर्यरोधि नम् शीघ्रमेव जहि स्वामिन् प्रार्थनां तैतिकथ्यते अथ दृढलक्षणं तदु-
क्तपाद्ये कृत्याकृत्यविषेकं च परलोकस्य चिंतनम् तत्प्राप्तिसाधनं विष्णोः स्वरूपज्ञानमेव च उपायभावे संत्यज्य क-
र्मज्ञानादिकं नरः कुर्वन् भगवतः प्रीत्यै महाभागवतोत्तमः तथा च श्रीभागवते ननाकपृष्ठे न च सार्वभौमं न
पारमेष्ठ्यं नरसाधिपत्यम् न योगसिद्धीरपुनर्भववाचां छंतियत्पादरजः प्रपन्नाः एकांतिनो यस्य न किंच नार्थं वांछन्ति ये वै
भगवत्प्रपन्नाः अत्यद्भुततच्चरितं समं गलगायन्त आनंदसमुद्रमग्नाः त्वमेवोपायभूतो मे त्वदन्यत्किंचिन्न विद्यते इत्थं स्व-
भारमारोप्य सिद्धोपायैश्चिद्यः पतो निवृत्य निर्भरतया स्वप्रयत्नेषु सर्वतः यावद्देहमेव स्थानं दृष्ट्वा प्रपत्तिरीर्यते भग-

वद्वचनम् भक्त्यापरमयाचैव प्रपत्त्यायामहामते प्राप्योहं नान्यथाप्राप्योमामकैः कार्यलिप्सभिः त्रिदंडमवलंबंतेयतयोयेमहाधि-
प तेषामपि च कर्तव्यमत्कृत्यमितरेषु किम् एतादृशपूर्वोक्तविशेषणविशिष्टानां भागवतानां आसधनमाहात्म्यं लिख्यते तदु-
क्तं पाराशरस्मृतौ तदीयाराधनं पुण्यं वक्ष्यामि मुनिसत्तमाः यदन्वेषणमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते नातः परतरं पुण्यं त्रिषु
लोकेषु विद्यते सर्वकामप्रदं पुंसां अत्यन्तातिशयं हरेः तस्मात्परतरं श्रेयो नास्ति सत्यं ब्रवीम्यहं सकृत्संपूजनं तेषां सुक्तिदं पा-
पिनामपि सहस्रवार्षिकी पूजा विष्णोर्भगवतो हरेः सकृद्भागवताचार्याः कलां नार्हति षोडशीम् सकृत्संपूजिते पुण्यमहाभा-
गवते गृहे आकल्य कोटिपितरः परितृप्तान संशयः यथा तु व्यतिदेवेशो महाभागवतार्चनात् तथानुव्यतिहरिर्विधिवत्सा-
र्चनादपि षष्टिवर्षसहस्राणि विष्णोराधने फलम् सकृद्द्वेषावपूजायां लभते नात्र संशयः किंतस्य दानैः किं तीर्थैः किं यज्ञैः
विधिवत्कृतैः सर्वं संप्राप्यते पुंसां विष्णुभक्ताभिपूजनात् आराध्यैव जगन्नाथं यथेष्टानपरा नपि त्यक्तभक्तार्चना व्यर्था
आसारा उरवरां वुवन् वैष्णवो यद्गृहे भुंक्ते तस्य भुङ्क्ते हरिः स्वयम् हरिर्यस्य गृहे भुंक्ते तस्य भुङ्क्ते जगन्नयं तोषयति च तद्रक्ताः
न्यंच कालपरायणान् सकामास्तत्फलं याति निष्कामाः परमं पदम् यथा भागवतानां तु पादांभोरुहसंबनान् तथा स्वारा-
धने चापि न प्रीतो भगवान् हरिः स्कांदे भगवद्वचनम् यदन्नं कुरुते नित्यं च क्षुपा गृह्यते मया रसं दास्यति जिह्वायाम-
भामिकमलोद्भव भारद्वाजसंहितायाम् सद्भिर्गृहागताः संतः पूजनीया विशोषतः प्रियवाग्भिस्तथा ध्यायेन्भगिरि-

द्वैत्यथोचितैः अन्नाद्यमपि वा तोयं प्रभूतं स्वल्पमेव वा भगवत्प्रीतये नित्यं दद्याच्छुद्धाययोगिने एकं भागवतं विप्रमर्चयेदन्नदानतः त-
स्य स्यात्फलं जन्मतच्छृणुष्व महामते भगवद्वचनम् मम मद्रक्तभक्तेषु प्रीतिरभ्यधिका भवेत् तस्मान्मद्रक्तभक्तश्च पू-
जनीयो विशेषतः अध्वंशान्तमविज्ञातमतिथिस्तत्प्राप्तितम् योनपूजयते भक्त्या तमाहुर्ब्रह्मघातकम् मद्रदनाच्छतगुणं मे-
द्रक्तस्य तु वंदनम् मद्रोजनाच्छतगुणं मद्रक्तस्य तु भोजनम् बृहन्नारदीये यो विष्णुभक्तानि कामान् भोजयेच्छुद्धया
न्यतः त्रिसप्तकुलमुद्भूत्य स पाति हरि मदि रम् विष्णो प्रसादमाकांक्षयेष्वावाप्सरितोषयेत् अन्यथा वाप्तकामो सो नैव केनापि-
तुष्यति तस्मात्सर्वप्रयत्नेन येष्वावाप्तं चयेत्सदा सर्वतरतिदुःखौघं महाभागवतार्चनात् पूजनाद्विष्णुभक्तानां पुरुषार्थोऽस्ति नेत-
रः तेषु च द्वेषतः किंचित् नास्ति नाशनमात्मनः अतिथिर्यस्य भग्नोऽग्रहाप्रतिविचर्तते स तस्य दुष्टतदत्वापुण्यमादाय गच्छति
वस्त्रालंकारभूषाद्यैर्योग्यं भागवतमर्चयेत् भूष्यते तस्य वंशोऽपि श्रीहृदिः पुत्रपौत्रकैः अंगसंवाहनाद्यैश्च तांबूलेर्व्यर्जनैस्तथा तो-
षयेद्भगवद्रक्तं तुष्यते च जनार्दनः यो प्रतिष्ठापयेद्विष्णुं वैष्णवं वा गुणान्वितम् न तु त्यमिति मे बुद्धिर्भक्तपूजाशताधिका आ-
द्या वैष्णवपूजने निषेधः तदुक्तं पाराशरे अवैष्णवस्तयो विप्रः श्वपाकादधमः स्मृतः श्राद्धादिसर्वकृत्येषु वर्जयेत्तं प्रय-
त्नतः अवैष्णवानां विप्राणां पूजनं वंदनं तथा यजनाध्यापने श्राद्धे भोजनं परिवर्जयेत् अवैष्णवस्तयो विप्रः सर्वधर्मसु तोषि वा-
सपाषंडी तु विज्ञेयः सर्वकर्मसु गार्हितः विष्णुपुराणे अवैष्णवस्य पांडित्यं सर्वशास्त्रसमन्वितम् वचस्तस्य न गृह्ये

यात् शतनालीदं हविर्यथा अवैष्णवगृहे भुक्त्वा पीत्वा अज्ञानतो जलम् चांद्रायणशतं कुर्यात् न च शतद्वो भवेन्नरः सर्वे ब्रह्मव-
 दिष्यन्ति संप्राप्ते तु कलौ युगे नानुतिष्ठन्ति मैत्रेय शिष्योदरपरायणाः यदा यदा सताहानिर्वेदमार्गानुवर्तिनाम् तदा तदा कलैर्ह-
 द्विरनुभवेयो विचक्षणैः वसिष्ठस्मृतौ अवैष्णवस्तयो विप्रः सर्वधर्मबहिष्कृतः शैरवं नरकं प्राप्य चांडालियोनिमाप्नुयात्
 अवैष्णवत्वं विप्राणामात्मनाशनकारणम् तस्मान्नुवैष्णवत्वं हि विप्राणां श्रुतिनोदितम् चतुर्वेदी च यो विप्रो वारुदेवं न विदति
 वेदभारसमाक्रातो स वै ब्राह्मणागर्दभः नित्यं नैमित्तिकं काम्यं त्रिविधं श्रुतिनोदितम् अवैष्णवानां विप्राणां कर्मतन्निष्फलं भवेत्
 सत्कर्मनिरताः शतद्वोऽसां रव्ययोगविदस्तथा नार्हन्ति शरणस्थस्य कलां कोटितमामपि तेषां न परिशुद्धानियोनिविद्याचकर्मच-
 यो विष्णुनरणैकांत्यविहीना ब्राह्मणादयः वसिष्ठस्मृतौ अवैष्णवः स्याद्यो विप्रो बहुशास्त्रश्रुतोपि वा सजीवन्नेव
 चांडालो मृतश्च श्वाभिजायते कर्तुं साहस्रिकं वापि लोके विप्रसवैष्णवम् चांडालमिव च क्षीतवर्जयेत् सर्वकर्मसु शरवक्रो-
 र्ध्वपुंड्रादिरहितं ब्राह्मणाधमम् पूजयिष्यन्ति यः श्राद्धे सर्वकर्मस्य निष्फलम् भगवंतमनुद्दिश्य न दद्यान्न यजेत् क्वचित् नावै-
 ष्णवान् न भजति दद्यान्नावैष्णवाय च अवैष्णवस्तयो विप्रः स्वपाकादधमः स्मृतः अप्राद्धे योत्थपांडो यो शैरवं नरकं प्रजेतुः
 भगवंतमनुद्दिश्य यः कर्म कुरुते नरः स पाषांडीति विज्ञेयः सर्वकर्मसु गार्हितः श्रुतिस्मृत्यदिनंधर्मं अलुत्या यश्चरेन्नरः विकर्मस्थः
 स विज्ञेयः सर्वकर्मसु गार्हितः यो वेदार्थं गृह्णति धर्माधर्मं न विदति न बुध्यते परं लोकं स नास्ति क उदाहृतः १ उ-

कधर्मपरित्यज्य योऽप्यधर्मप्रवर्तते पतितः स तु विज्ञेयः सर्वधर्मबहिष्कृतः यः कर्मकुरुते विप्रो विना विष्णुवर्चनं क्वचित् प्राप्नुयाद्
अथ ते सद्यश्चांडालत्वं स गच्छति अर्चयित्वा तु गोविंदं तत्रानर्चयेत् पृथक् अवैष्णवत्वं तस्यापीतरपत्न्या भवेत्क्षवम् योनरो वैष्णवो
विहं धृत्वा च नमसा चरन् त्यजेच्चैर्द्वैदिकं धर्मं सोऽपि पाषंडतां व्रजेत् नैसर्गिकं तु जीवानां दास्यं विष्णोः सनातनम् तद्धिनावर्तते-
मोहादात्मचोरः सकथ्यते शंखचक्रविहीनास्तु देवतांतरपूजकाः द्वादशीविमुरवा विप्राः शैवाश्चाद्यैष्णवाः स्मृताः ॥ अवैष्ण-
वानां संसर्गात् पूजनादुदनादपि ॥ यजनाध्ययनात्सद्यो वैष्णवत्वाच्च तौ भवेत् सर्वत्रा वैष्णवान् विप्रान् पतितान् भविवर्जयेत् वै-
ष्णवाने च विप्रांस्तु सर्वकर्मसंयोजयेत् पुनरपि वैष्णवोत्कर्षं लिख्यते तदुक्तं पद्मपुराणे तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वैष्णवान् पू-
जयेत्सदा सर्वं नश्यति दुःखोऽयं महाभागवतार्चनात् महाभागवतान् श्रेष्ठान् पूजयेद्ब्रह्ममागतान् मधुपर्कविधानेन यथाशक्त्यै-
द्विजोत्तमं शतश्रेष्ठां चान्तरिरम्ये पादौ प्रक्षाल्य भक्तितः अर्चयेद्ब्रह्मपुष्पाद्यैर्वस्त्रैरोष्मरणादिभिः तांबूलैर्नमस्तेषां पियथाशक्त्या
समर्चयेत् पुनः प्रणम्य भक्त्या च शनैस्तत्र निवर्तते उपचारं भृशं कुर्याद्यथाविधि समन्वितः वैष्णवान् भोजयेद्दिप्रान् भक्त्या
दद्याच्च दक्षिणां एवमभ्यर्चयेन्नित्यं यावज्जीवमतंद्रितः कुलकोटिसमुद्भूत्य वैष्णवं लोकमाप्नुयात् आराधनानां सर्वेषां
विष्णोराराधनं परम् तस्मात्परतरं देवितदीयानां च पूजनम् अर्चयित्वा तु गोविंदं तदीयानां च पूजयेत्तु यः न स भागवतो ज्ञेयः
केवलं दाभिकः स्मृतः भागवते अर्चयामेव हरये पूजायः श्रद्धये हते न तद्भक्तेषु चान्येषु स भक्तः प्राकृतः स्मृतः पा

वद्वचनम् भक्त्यापरमयाचैव प्रपत्त्यावामहामते प्राप्योहं नान्यथा प्राप्योमामकैः कार्यलिप्ताभिः त्रिदंभमवलंबंते यतयो ये महाधि-
प तेषामपि च कर्तव्यमस्तुत्यमितरेषु किम् एतादृशपूर्वोक्तविशेषणविशिष्टानां भागवतानां आराधनमाहात्म्यं लिख्यते तदु-
क्तं पाराशरस्मृतौ तदीयाराधनं पुण्यं वक्ष्यामि मुनिसत्तमाः यदन्वेषणमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते नान्तः परतरं पुण्यं त्रिषु
लोकेषु विद्यते सर्वकामप्रदं पुंसां अत्यन्तातिशयं हरेः तस्मात्परतरं श्रेयो नास्ति सत्यं ब्रवीम्यहं सकृत्संपूजनं तेषां मुक्तिदं पा-
पिनामपि सहस्रवार्षिकी पूजा विष्णोर्भागवतो हरेः सकृद्भागवताचार्याः कलां नार्हति षोडशीम् सकृत्संपूजिते पुण्यं महाभा-
गवते गृहे आकल्पकोटिपितरः परितृप्तान संशयः यथा तु व्यतिदेवेशो महाभागवतार्चनात् तथानतु व्यतिहरिर्विधिवत्स-
र्चनादपि षष्ठिवर्षसहस्राणि विष्णोरा राधने फलम् सकृद्देव्या वपूजायां लभते नात्र संशयः किंतु स्य दानैः किं तीर्थैः किं यज्ञै-
र्विधिवत्कृतैः सर्वं संप्राप्यते पुंसां विष्णुभक्ताभिः पूजनात् आराधयेत् जगन्नाथं यथेष्टानपरा नपि त्यक्तभक्तार्चना व्यर्था
आसारा उरवरां बुवन् वेष्णा वो यद्गृहे भुंक्ते तस्य भुङ्क्ते हरिः स्वयम् हरिर्यस्य गृहे भुंक्ते तस्य भुङ्क्ते जगन्नाथं तौषयति च तद्रक्ताः
न्यंच कालपरायणान् सक्रमास्तत्फलं याति निष्कामाः परमपदम् यथा भागवतानां तु पादो भोरुहसेवनान् तथा स्वारा-
धने चापि न प्रीती भगवान् हरिः स्कांदे भगवद्वचनम् यदन्नं कुरुते नित्यं च क्षुपा गृह्यते मया रसं दास्यति जिह्वायाम-
भामिकमलोद्भव भारद्वाजसंहितायाम् सद्भिर्गृहागताः संतः पूजनीया विशोषतः प्रियवाग्भिस्तथा ध्यायेद्भोगिरि-

ष्टैर्यथोचितैः अन्नाद्यमपि वा तोयं प्रभूतं स्वल्पमेव वा भगवत्प्रीतये नित्यं दद्याच्छुद्धाययोगिने एकं भागवतं विप्रमर्चयेदन्नदानतः त-
स्य स्यात्सफलं जन्मतच्छृणुधमहामते भगवद्वचनम् मम मद्रक्तभक्तेषु प्रीतिरभ्यधिका भवेत् तस्मान्मद्रक्तभक्तश्च पु-
जनीयो विशेषतः अध्वंश्रातमविज्ञातमतिथिस्तत्पिपासितम् योनपूजयते भक्त्या तमाहुर्ब्रह्मघातकम् मद्रदनाच्छतगुणं मे-
द्रक्तस्य तु वंदनम् मद्रोजनाच्छतगुणं मद्रक्तस्य तु भोजनम् बृहन्नारदीये यो विष्णुभक्तानि कामान् भोजयेच्छुद्धया
नितः त्रिसप्तकुलसु रृत्य स याति हरिर्मदिरम् दिव्यो प्रसादमाकांक्षन् वैष्णवान्परितोषयेत् अन्यथा वा स कामोसौ नैव केनापि-
तुष्यति तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वैष्णवान्मर्चयेत्सदा सर्वतरतिदुःखौघं महाभागवतार्चनात् पूजनाद्विष्णुभक्तानां पुरुषार्थोऽस्ति नेत-
रः तेषु च द्वेषतः किंचित् न नास्ति नाशनमात्मनः अतिथिर्यस्य भग्नशोभहा अतिनिवर्तते स तस्य दुष्कृतं दत्त्वा पुण्यमादाय गच्छति
वस्त्रालंकारभूषाद्यैर्धोभागवतमर्चयेत् भूष्यते तस्य वंशोऽपि श्रीदृढिः पुत्रपौत्रकैः अंगसंवाहनाद्यैश्च तांबूलैर्व्यजनैस्तथा ती-
षयेद्भगवद्रक्तं तुष्यते च जनार्दनः यो प्रतिष्ठापयेद्विष्णुवैष्णवं वा गुणान्वितम् न तु त्यमिति सेबुद्धिर्भक्तपूजाशताधिका अ-
था वैष्णवपूजनैर्निषेधः तदुक्तपाराशरे अवैष्णवस्तयो विप्रः श्वपाकादधमः स्मृतः श्राद्धादिसर्वकृत्येषु वर्जयेत्तं प्रय-
त्नतः अवैष्णवानां विप्राणां पूजनं वंदनं तथा यजनं ध्यापनं श्राद्धं भोजनं परिवर्जयेत् अवैष्णवस्तयो विप्रः सर्वधर्मयुतोऽपि वा
सपाषंडी तु विज्ञेयः सर्वकर्मसंगर्हितः विष्णुपुराणे अवैष्णवस्य पांडित्यं सर्वशास्त्रसमन्वितम् वचस्तस्य न गृह्य-

यात्तु शतनालीतुं हविर्यथा अवेष्यावगृहे भूत्वा पीत्वा अज्ञानतो जलम् चांद्रायणशतं कुर्यात् न च शतद्वो भवेन्नरः सर्वे ब्रह्मव-
 दिष्यन्ति संप्राप्ते तु कलौ युगे नानुतिष्ठन्ति मे त्रेयसि शिष्योदरपरायणाः यदा यदा सतां हानिर्वेदमार्गानुवर्तिनाम् तदा तदा कलैर्ह-
 ङ्गिरनुमेयो विचक्षणेः वसिष्ठस्मृतौ अवेष्यावस्तु यो विप्रः सर्वधर्मबहिष्कृतः शैरवं नरकं प्राप्य चांडालियोनिमाप्नुयात्
 अवेष्यावत्वं विप्राणां मात्मनाशनकारणम् तस्मान्नुवेष्यावत्वं हि विप्राणां श्रुतिनोदितम् चतुर्वेदी च यो विप्रो वासुदेवं न विंदति
 वेदभारसमाक्रान्तो स यै ब्राह्मणगर्दभः नित्यं नैमित्तिकं काम्यं त्रिविधं श्रुतिनोदितम् अवेष्यावानो विप्राणां कर्मतन्निष्फलं भवेत्
 सत्कर्मनिरताः शूद्राः सार्वभ्ययोगविदस्तथा नार्हन्ति शरणस्थस्य कलां कोटितमामपि तेषां न परिशुद्धानि योनिविद्या च कर्म च
 ये विष्णुचरणैकांत्यविहीना ब्राह्मणादयः वसिष्ठस्मृतौ अवेष्यावः स्याद्यो विप्रो बहुशास्त्रश्रुतोपि वा स जीवन्नेव
 चांडालो मृतश्च श्वाभिजायते कतुसाहस्रिकं चापिलोके विप्रस्य वेष्यावम् चांडालमिव च क्षीतचर्जयेत् सर्वकर्मसु शरवक्रो-
 र्ध्वपुंड्रादिरहितब्राह्मणाधुमम् पूजयिष्यन्ति यः श्राद्धे सर्वकर्मस्य निष्फलम् भगवन्तमनुद्दिश्य न दद्यान्न यजेत् क्वचित् नार्थ-
 ण चान्न भजति दद्यान्नार्थेण यो यच अवेष्यावस्तु यो विप्रः स्वपाकादधुमः स्मृतः अश्राद्धे यो दद्यात् पांडेः यो शैरवं नरकं प्रजेत्
 भगवन्तमनुद्दिश्य यः कर्म कुरुते नरः स पाषाडीति विज्ञेयः सर्वकर्मसु गार्हितः श्रुतिस्मृत्यदितं धर्मं अरुत्वा यश्चरेन्नरः विकर्मस्थः
 स चिज्ञेयः सर्वकर्मसु गार्हितः यो वेदार्थं गार्हयति धर्माधर्मं न विंदति न बुध्यते परं लोकं स नास्तिक उदाहृतः १ उ-

कथमप्यपरित्यज्य योत्स्य धर्मे प्रवर्तते पतितः स तु विज्ञेयः सर्वधर्मबहिष्कृतः यः कर्म कुरुते विप्रो विना विष्णुवर्चनं क्वचित् प्राप्नुयाद्
अयं ते सद्यः श्वां डालत्वं स गच्छति अर्चयित्वा तु गोविंदं इतरानर्चयेत्पृथक् अवैष्णवत्वं तस्या पीतरभक्त्या भवेत्क्षवम् योनरो वैष्णव
चिह्नं धृत्वा च तस्माच्चरन् त्यजेच्चैर्द्वैदिकं धर्मं सोऽपि पाषंडतां व्रजेत् नैसर्गिकं तु जीवानां दास्यं विष्णोः सनातनम् तद्धिनावर्तते-
मोहादात्मचोः सकथ्यते शंखचक्रविहीनास्तु देवतांतरपूजकाः द्वादशीविमुरवा विप्राः शैवाश्चावैष्णवाः स्मृताः ॥ अवैष्ण-
वानां संसर्गात्पूजनाद्वंदनादपि ॥ यजनाध्ययनास्तद्यो वैष्णवत्वाच्चकृतो भवेत् सर्वत्रावैष्णवान् विप्रान् पतितांश्च विचर्जयेत् वै-
ष्णवानेव विप्रांस्तु सर्वकर्मसंयोजयेत् पुनरपि वैष्णवोत्कर्षं लिख्यते तदुक्तं पुराणे तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वैष्णवान्पू-
जयेत्सदा सर्वं नश्यति दुःखो घमं महाभागवतार्चनात् महाभागवतान् भेषान् पूजयेद्ब्रह्ममागतान् मधुपर्कविधानेन यथाशक्त्य
द्विजोत्तमं शतशोपायांतरैरस्येपादौ प्रक्षाल्य भक्तिः अर्चयेद्गंधपुष्पाद्यैर्वस्त्रैरोभरणादिभिः तांबूलैर्न फलैर्वापि यथाशक्त्या
समर्चयेत् पुनः प्रणम्य भक्त्या च शनैस्तत्र निवर्तते उपचारं भूषणं कुर्याद्यथाविधिसमन्वितः वैष्णवान् भोजयेद्विप्रान् भक्त्या
दद्याच्च दक्षिणां एवमभ्यर्चयेन्नित्यं यावज्जीवमतांद्रितः कुलकोटिसमुद्भूत्य वैष्णवं लोकमाक्रयात् आराधनानां सर्वेषां
विष्णोरा राधनं परम् तस्मात्परतरं देवितदीयानां च पूजनम् अर्चयित्वा तु गोविंदं तदीयानां च पूजयेत्तु यः न स भागवतो ज्ञेयः
केवलदायिकः स्मृतः भागवते अर्चयामेव हरये पूजायः श्रद्धये हते न तद्भक्तेषु चान्येषु स भक्तः प्राकृतः स्मृतः पा

राशरस्मृतौ अर्थपंचकतत्त्वज्ञाः पंचसंस्कारसंस्कृताः आकारत्रयसंपन्नास्तेवैभागवताः स्मृताः तापः पुंड्रतथानाममंत्रोया
 गश्चपंचमः अमीतेपंचसंस्काराः परमेकांतिहेतवः हेमूर्तीवास्तुदेवस्यचरंवाचरमेवच अचरं ब्रह्मसंयुक्तचरं भागवताः स्मृ
 ताः श्रीभागवतेएकादशस्कंधे यैवैभागवताप्रोक्ताउपायात्मात्मलब्धये अंजः पुंसामविदुषांविद्धिभागवतानुहिता
 न् सर्वभूतेषुयः पश्येद्भगवद्वाचमात्मनेः भूतानिभगवत्यात्मनेषभागवतोत्तमः देहेन्द्रियप्राणमनोधियांयोजन्माप्य
 यस्तद्वयतर्षकुक्षुः संसारधर्मेरविमुक्त्यमानः स्मृत्याहरेर्भागवतप्रधानः नकास्यकर्मबीजानांयस्यचेतसिसंभवः वास्त
 देवैकनिलयः सर्वैभागवतोत्तमः नयस्यजन्मकर्मभ्यांनवर्णाश्रमजातिभिः सज्जतेरिमन्नहंभावीदेहेवैसहरेः प्रियः न
 यस्यस्वपरइतिचित्तेष्टात्मनिबाभिदा सर्वभूतसमः शान्तः सर्वैभागवतोत्तमः त्रिभुवनविभवहेतवेव्यकुण्डस्मृतिरजितात्म
 सुरादिभिर्विमुग्यान् नचलतिभगवत्पदारविंदा लुवनिमिषार्धमपिसर्वेषांवाग्र्यः विसृजतिहृदयंनयस्यसाक्षाद्भूरिरवशा
 भिहितोप्यघोघनाशः प्रणयरशनयाधृतांघ्रिपद्मः सभवतिभागवतप्रधानउक्तः देवर्षिभूतासन्नृणापितृणांनकिंकरोनायमृ
 णीचराजन् सर्वात्मनायः शरणंशरण्यंगतोमुकुटंपरितृप्त्यहृत्यम् स्वपादमूलंभजतः प्रियस्यत्यक्तान्यभावस्यहरिः परेशः वि
 कर्मयच्चोत्पतितंकथंचिद्धिनोतिसर्वहृदिस्मन्निविष्टः बाध्यमानोपिमद्भक्तोविषयेरजितेन्द्रियः प्रायः प्रगल्भयाभक्त्याविषयेर्नाभि
 भूयते भगवद्गीतायाम् अपिचैल्लदुराचरोभजतेमाम नन्यभाक् साधुरेवसमेतव्यः सम्यग्व्यवसितोहिसः स्कंद

पुराणे विष्णुभक्तिसमायुक्तो मिथ्याचारोप्यनाश्रयी पुनर्नातिसकलान् लोकांस्तहस्त्रांशरिवोदितः ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रो वा य
 दिवेतरः विष्णुभक्तिसमायुक्तो ज्ञेयः सर्वोत्तमोत्तमः दुराचारोपि सर्वांशरिक्तग्नो नास्तिकः पुरा समाश्रयेदादिदेवं श्रद्धया शरणं हियः
 निर्दोषविहितं जतुं प्रभावात्परमात्मनः तथा च हरीतः भगवद्भक्तिर्दीप्ताग्निदग्धदुर्जातिकश्मलः श्वपचोपि बुधैः श्लाघ्यो
 न वेदाढ्योपि नास्तिकः वामने श्वपाकमिव नैक्षेत लोके विप्रमवैष्णवम् वैष्णवो वर्णबाह्योपि पुनर्नातिभुवनत्रयम् शूद्रं
 वा भगवद्भक्तं निषादं श्वपचं तथा वीक्षते जातिसामान्यं स याति नरकं भ्रूयम् निर्दोहं कुर्वन्तिये पूता वैष्णवानामहात्मनाम् पतन्ति पि-
 तृभिः सार्धं महारौरवसंज्ञकम् त्कादौ - अचावतारोपादानं वैष्णवोत्पत्तिर्चितनम् मातृयोनिपरीक्षायास्तत्त्यमाहुर्मनी-
 षिणः भगवते प्रह्लादवचनम् विप्राद्विषडुणयुतादरविन्दनाभपादारविन्दविमुरवात् श्वपचं वरिष्ठम् मन्येत दपितम-
 नो यच्च नाहितार्थं प्राणं पुनर्नातिसकुलं ननु भूरिमानः भगवद्वाक्यम् न मे प्रियश्चतुर्वेदी मद्भक्तः श्वपचः प्रियः तस्मै देयं त-
 तो ग्राह्यं स च पूज्यो यथा त्वहम् मन्निमित्तकृतं पापं मद्भक्त्या यच्च कृत्यते मामनादृत्य धर्मोपि पापं स्यान्मात्रभावतः मन्निमित्तक-
 तं कर्म कमलोपो भवेद्यदि तत्कर्म कुरुते नित्यं तिस्रः कोट्यो महर्षयः वर्णरूपाश्च माचारसपूर्ववृत्तिरूपणम् श्रीवैष्णवरस्य यः कु-
 र्यात्समहापापसंज्ञकः स्लंछतुल्या कुलीनास्ते येन भक्ता जनार्दने संकीर्णयोनयः पूता ये भक्ता मधुसूदने नवमे भगवद्भक्त-
 नम् अहं भक्तपराधीनो ह्यस्वतन्त्र इव द्विज साधुभिर्गस्तत्त्वदयो भक्तैर्भक्तजनप्रियः महाभारते तुलसीदलमात्रे

णजलस्यचुलकेनच विक्रीणीतेस्वमात्मानंभक्तेभ्योभक्तवत्सलः ऋषभदेवयचनम् नत्थंस्मयान्तितीर्थानिनदेवा-
 मृच्छिजामयाः तेषुनृत्युरुकालेनदर्शनादेवसाधवः साधवोन्यासिनःशांताब्रह्मिष्ठालोकपावनाःहरंत्यघंतेगसंगात्तेषारत्ने-
 त्यघभिद्धरिः साधवोत्तदयंमत्तंसाधुनात्तदयंत्वहम् मदन्यंतेनजानंतिनाहंतेभ्योमनागपि वाराहे जान्हव्यादीनि-
 तीर्थानिपापनिष्कृतिहेतवे कांक्षंतिहरिंदोसानोस्पर्शनंहरिदासवत् निवसंतिमहात्मानोयत्रचैकांतिनोद्दिजाः देवादेवर्षयोनि-
 त्यंतद्देशंपर्युपासते यत्रभागवतानित्यंतेचकालपरायणाःनिवसंतिसदायुक्ताःतत्क्षेत्रंनैमिषंविदुः मद्रक्तजनसंसर्दपादपा-
 शविमर्जनात् चतुःसागरपर्यंतंपावनंस्याद्भस्मधरे भागवते आसामहोचरणरेणुज्ज्वामहस्यां वृंदावनेकिमपिगु-
 ल्मलतौषधीनाम् यादुस्त्यजस्वजनमार्यपथंचहित्वाभेजुर्मुकुंदपदवींश्रुतिभिर्विमृग्याम् महाभागवतायत्रवसंतिविमला-
 शयाः तद्देशमंगलं प्रोक्तं यथाविष्णुपदंशुभम् निमिषंनिमिषाद्भुवायत्रतिष्ठंतिवैष्णवाः तदेवपरमंस्थानंतत्तीर्थंतत्तपोव-
 नम् निरपेक्षंमुनिंशांतंनिर्वैरंममदर्शनम् अनुब्रजाम्यहंनित्यंपूयेयेत्यंगिरेणुभिः वराहपुराणे रथ्यात्तरेमूत्रपुरी-
 षमध्येचांडालवेशमन्यथास्मशाने कृतप्रयत्नोत्थकृतप्रयत्नो देहोवसाने लभतेचमोक्षम् नयामिपरमंस्थानंअर्चिरादिग-
 तिंविना गरुडस्कंधमारोप्ययथेष्टमनिवारितम् वैष्णवःपरमोधर्मः वैष्णवःपरमंतपः वैष्णवःपरमाराध्योवैष्णवःपरमा-
 गतिः मद्रक्तंश्वपचंवापिनिद्रांकुर्वंतियेनराः पद्मकोटिशतेनापिनक्षमामिचक्षुधरे याप्रीतिर्मयिसंरुन्नामद्रक्तेषुसदास्त

ते अवमानक्रियातेषां संहृत्यखिलं शक्यम् अनाचारान् दुराचारान् ज्ञानान् हीनजन्मनः मद्भक्तान् श्रोत्रियोनिंदनसद्यश्चांडालतां
 व्रजेत् ब्रह्मांडे ब्रह्मोवाच नाहं विशंकं स्मरराज वज्रान्न चक्षुःशूलान्न यमस्य दंडात् नाग्न्यर्कसोमानिलवित्तपास्त्रैः शं
 केभ्यः शं ब्रह्मविदो वमानात् दारुचर्मणिनिः श्वासः दहते लोहपंचकम् साधुसज्जनसंतापः किमाश्वर्यं कुलक्षयम् स्कंदे
 यमवाक्यं दुराचारादुक्ते लोपि सदा पापं परतोपि वा भवद्भिः सर्वथा त्याज्यो विष्णुं च भजते नरः न ब्रह्मान शिवाग्नींद्राना-
 ह मन्येदिदं लोकसः न शक्तानि ग्रहं कर्तुं वैष्णवानां महात्मनां वैष्णवा विष्णुवत्पूज्या ममैमान्या विशेषतः तेषां कृतं ते वमाने तु वि-
 नाशो जायते भवम् ब्रह्मलोके न ते वासो न ते वासो हरा लये नालये लोकपालानां वैष्णवानां पराभवे तथा च विष्णु-
 पुराणे यमवाक्यम् स्वपुरुषमभिवीक्ष्य पाशहस्तं जपतियमः किल तस्य कर्णमूले परिहरमधुसूदन प्रपन्नान् प्रभुरह-
 मन्यनृणां वैष्णवानां श्रीभागवते षष्ठे यमवाक्यम् जिह्मानवक्ति भगवद्गुणनामधेयं चेतश्च न स्मरति तच्च र-
 णारविदम् कृष्णाय नो नमति यच्छिर एकदा पितानानयध्वमसतोः कृतविष्णुकृत्यान् भार्गवपुराणे यमवाक्यम् दू-
 षयेद्गवद्भक्तं यस्तु वाक्येन राधमः मुक्तो भवति जन्मानि साहस्राणि शतानि सः यस्तु हस्वाहरेर्भक्तमनुत्थाय स्थितो यादि पा-
 णत्वमवाप्नोति चिरकालं समानवः विष्णुभक्तान् द्विजान् यस्तु मर्त्यभावेन मन्यते स सहस्राणि जन्मानि तिर्यग्योनिषु जायते
 अनधीतो हरेर्भक्तः स्वधीता द्विजपुंगवात् भृशं श्रेष्ठतमो ज्ञेयो भक्तिहीनो द्विजो वरः चिन्हितं शंखचक्राद्यैः श्वेतमृत्पिंडधारि-

णं तुलसीनलिनाक्षाणां दधानां मालिकाद्वयम् ते वै भागवताप्रोक्तानान्ये वेदविदां वराः दृष्ट्वा तान् पूजयेत्सम्यक् यथानारायणं प्रभुम्
ये जनास्तां प्रियान्विष्णोः पूजयन्ति स्मरन्त्यपि तत्प्रसादादयं तेषां सर्वे नष्टमभूद्भटाः यः पठेच्छृणुयाद्भक्त्या संदर्भमिदमुत्तमम् स-
र्वार्थसिद्धिं संप्राप्य लभेदं ते परं पदम् श्रीकृष्णनामार्थगुरोः प्रसादात्संदर्भमेतत्कृतमुत्तमं च भक्त्या नरो यः शृणुयात्पठेद्वा सोऽपि
व्यवान्गच्छति तत्पदं सः इति सारसंग्रहे भागवतारो धनकथनं संपूर्वं कथ्यं समाप्तः

श्रीमते रामानुजाय नमः श्रीमन्नारायणस्वामिन् शटकोपं प्रदेहि मे रामानुजं प्रदेहि त्वं शटकोपमुनीश्वर १ प्रदेहि मे दाशरथिं रामा-
नुजदयानिधिं भवाब्धौ मज्जमानं मां करुणाब्धौ समुद्धर २ त्वमेव मे पिता माता शरण्यश्च गुरुर्गतिः त्वां विना न्यागतिः स्वामिन् न हि-
कुत्रापि विद्यते ३ घोरे कलियुगे त्वास्मिन् सर्वधर्मविवर्जिते संसारतरणोपायो नान्यस्त्वच्चरणात्प्रभो ४ ततो नान्यगतिं दीनं दीनबंधो-
दयार्णव पाहि मां पापिनघोरं रामानुजजगद्गुरो ५ संसारतापसंदग्धशीतहेतुविवर्जितः रामानुजपदाभोजं छाया विश्राममाश्र-
ये ६ सर्वमंगलमांगल्यं सर्वोपद्रवनाशनम् वंदे रामानुजार्यस्य नित्यं पादोबुजद्वयम् ७ केचित्कर्मादियोगेषु विद्वांसो विरना-
जनाः वयन्तु यतिराजस्य पादपदैकसंश्रयाः ८ भोगेश्वर्यपराः केचित् केचित् केवलं लप्सवः वयन्तु शृंगवला लङ्गनारामानुज-
दयानिधिं ९ त्वत्पादाभोजमाश्रित्य निखिलोपायवजिताः तरिष्यामो जसो नूनमृत्युसंसारसागरम् नमोस्तु सर्वानि विनाशहे-

नवेत्यनंतपापेधनदावकीलिने निजाश्रितानां भवसिंधुसेतवे यतींद्रपादांबुजकामधेनवे ११ अखिलदुरितपुंजध्वंसनंदेहभाज
भवजलधिनिपोतपावनपावनामाम् परमपुरुषधामप्रापकस्वाश्रितानां यतिपतिपदपद्मश्रेयसेस्थयामि १२ नमामिरामा-
नुजपादपंकजं वदामिरामानुजनामनिर्मलम् स्मरामिरामानुजदिव्यविग्रहं करोमिरामानुजदासादास्यताम् १३ रामानुजस्वप-
दपंकजमाश्रयामिरामानुजस्य करुणामनुसंदधामि रामानुजस्य जनपादरजोवहामिरामानुजाय नम इत्यनिशं च दामि १४
बोधांधकारपरिहारदिया कराय श्रीवैष्णवांबुनिधिपूर्णनिशाकराय अद्वैतवादिकरिचथमगाधिपायतस्मेन मोक्तुमसततं
यतिपुंगवाय १५ लोकानुद्धर्तुकामो धृतमनुजवपुर्भूतलेयो वतीर्णनिर्जित्याशेषदुष्टान् कुमतिमतपरान्वेषाय धर्मतेनै ब्र-
ह्मेशानाद्यलभ्यं निखिलपतिपदं दत्तवान् स्वाश्रितानां श्रीमान् रामानुजो नो भवभुजगुमुरवात्पातु नित्यं दयालुः १६
दत्तोटक स्वपादांबुजसंश्रितपापहरं सकलश्रुतिसारयथार्थकरम् जयनादिविनाशनदण्डधरं प्रणमामि यतीश्वरमा-
दिगुरुम् १७ प्रकटीकृतमाधवभक्तिपथं कलिपातकमोचनपुण्यकथम् परिभूतनिरीश्वरवादिमतं यतिराजगुरुं प्रणमै-
शिरसा १८ कृष्णिकण्ठनरेशनिष्ठदकरं भवरोगविनाशनवैद्यवरम् शरणागतवत्सलवारिनिधिं प्रणमामि सदा यतिभूमि-
पतिम् १९ नमो रामानुजार्याय कल्याणगुणसिन्धवे कृपामात्रप्रसन्नो यदीननिर्व्याजबंधवे २० प्रथमो नंतरूपश्च द्वितीयो ले-
क्ष्मणस्तथा तृतीयो बलरामश्च कलौ रामानुजो मुनिः द्वापरांते कलैरादौ पाषंडप्रचुरेजने रामानुजेति भविता विष्णुधर्मप्रव-

तर्कः २२ सर्वलोकसमुद्धर्तृकमिकं एव विनाशिने नारायणप्रतिष्ठात्रे प्रपन्नस्वरसाक्षिणे २३ त्रिदंडहस्तसितयजसूत्रं काशाय
 वस्त्रं लसदूर्ध्वपुंड्रम् रथाङ्गशरबांकितबाहुमूलं रामानुजार्यं शरणं प्रपद्ये २४ इति श्रीब्रह्मसंहितायां रामानुजवैभवे स्तोत्रं स
 पूर्णम् ॥ ६ ॥ ॥ श्रीमते रामानुजार्य नमः ॥ पा षंडं द्रुम षंडं दावदहनश्चार्वाकशैलाशनिबोद्धध्वातनिरासवासरपति-
 जनेभकंठीरवः मायावादिभजंगमंगगरुडश्चैविद्यचूडामणिः श्रीरंगेशजयध्वजो विजयते रामानुजो यमुनिः १ षाषंडं षंड-
 गिरिरवंडन वज्रदंडाः प्रच्छन्नबोद्धमकरालयमंथदंडाः वेदार्थसारस्वरवदर्शनदीपदंडा रामानुजस्य विलसंतुमुनेस्त्रिदंडाः २
 चारित्र्योद्धारदंडं चतुरनयपथालं क्रियाकेतुदंडं सद्दिद्यादीपदंडं सकलकलिकथासंहृते कालदंडं श्रय्यतालं वदंडं त्रिभुवनवि-
 जयच्छत्रसौवर्णदंडं धने रामानुजार्यः प्रतिपथिकशिरं वृजदंडं त्रिदंडं ३ श्रय्यामांगल्यसूत्रं त्रिकंगकगपथारोहणालंबसूत्रं स
 द्दिद्यायंत्रसूत्रं सरुणनयपथासंपदाहारसूत्रं प्रज्ञासूत्रं बुधानां प्रशमधनुमनः पद्मिनीनालसूत्रं रक्षासूत्रं यतीनां जयति यतिप
 तेर्वक्षसि ब्रह्मसूत्रम् ४ पायंडसागरमहाबुडवामुखाग्निश्रीरंगराजचरणोत्तुजमूलदासः श्रीविष्णुलोकमणिमंडपमार्गदायी
 रामानुजो विजयते यतिराजराजः ५ इति श्रीधार्तापंचकसमाप्तम् श्रीमच्छठारिदासेनदीनबंधुसुतेन वै गोडेन-
 शीकरस्थेन शोधितः सारसंग्रहः १ श्रीभार्गवपुरस्थेन भरद्वाजकुलेन वै लक्ष्मीनारायणेनायमुदिनो दृषदक्षरेः २

इति श्रीनारायणसारसंग्रहः समाप्तः ॥

